

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk.

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravnništvo ..... 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 4 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50.

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents.

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

DREMAJOČA DEMOKRACIJA	1
ANTON DEBELJAK: NEKDAJ IN SEDAJ (pesem)	6
E. K.: TINČE IN NJEGOV DOM	7
IVAN JONTEZ: PTICE SI POMAGAJO	12
ANTON DEBELJAK: DRUGI VUK KARADŽIČ	13
KO JE ČRNEC BIL KRALJ	15
ŽIVO ALI NEŽIVO?	18
ANTON DEBELJAK: NESREČNI GODEC (pesem)	20
HITLER — KAKO DOLGO ŠE?	21
E. K.: DREJČETOVA POT (nadaljevanje)	24
JETIKA	26
IZ RUSKE KUHINJE	28
ANTON DEBELJAK: V IZTOČNEM MESTU	
MATERINSKA TOŽBA (pesmi)	29
MILAN MEDVEŠEK: PROGRESIVNE SLOVENKE	30
ELEKTRIČNI MOŽ	31
E. K.: JULKINA ZMOTA (nadaljevanje)	33
NEKAJ O ŽELEZNICAH	37
BINET VALMER: OPROŠČEN	38
ZA GOSPODINJE	40

CG

TISKOVNI FOND CANKARJEVEGA GLASNIKA

Prispevali od 20. junija do 8. avgusta 1939:

Progresivne Slovenke, krožek št. 1. (Članarina) ...	\$ 6.00
Vincent Klemenčič, Cleveland, Ohio	1.00
Dr. št. 53. SNPJ, Cleveland, O.	3.00
Dr. št. 20. SSPZ, Cleveland, O.	2.00
Joseph Jauch, Cleveland, O.	5.00
Dr. št. 5. SNPJ, Cleveland, O.	6.00
Prijatelji "Napreja", Cleveland, O.	2.00
Dr. št. 312. SNPJ, Cleveland, O.	1.00
Louis Kaferle, Cleveland, O.	3.00
Mary Zakrajsek, Cleveland, O.	1.00
Louis Brutz, Lawrence, Pa.	1.00
Nace Zlemberger, Piney Fork, O.	.50
Slovenski društveni dom, Euclid, O.	5.00

\$36.50

Nabral Ludvik Medvešek:

Neimenovan, Cleveland, Ohio	\$ 1.00
Jacob Furlan, Cleveland, O.	.50
Frank Zakrajsek, Cleveland, O.	.50
Neimenovan, Cleveland, O.	1.00
Frank Gramc, Cleveland, O.	.50
Ludvik Medvešek, Cleveland, O.	.50
Frank Mikshe, Cleveland, O.	1.00
Jernej Rožanc, Cleveland, O.	1.00
Theresa Cerkvenik, Cleveland, O.	1.00
James Slapnik, Cleveland, O.	1.00
Anton Znidarsič, Cleveland, O.	1.00
Dr. F. J. Kern, Cleveland, O.	1.00
Neimenovan, Cleveland, O.	1.00
Ludvik Medvešek, Cleveland, O.	1.00

\$12.00

Nabral Anton Jankovich:

John Filipič, Cleveland, Ohio	\$ 5.00
Frank Zavri, Cleveland, O.	.50
Matt Lekan, Euclid, O.	1.00
Anton Jankovich, Cleveland, O.	1.00

\$ 7.50

Nabral John Lokar:

Frank Modic, Detroit, Mich.	\$ .25
Martin Pavsek, Cheswick, Pa.	.25
Joseph Kotar, Detroit, Mich.	1.00
Matt Spoler, Pittsburgh, Pa.	.25
Frank Arko, Cleveland, O.	.25
Frank Zaverl, Cleveland, O.	.25
Frank Gačnik, Cleveland, O.	.25
Joseph A. Siskovich, Cleveland, O.	.25
Frank J. Marash, Cleveland, O.	.25
Steve Valenčič, Cleveland, O.	.25
Mike Jakin, Cleveland, O.	.25
Lauder Makus, Cleveland, O.	.25
Joseph Merhar, Cleveland, O.	.10
Andy Reavetz, Cleveland, O.	.10
Josephine Lokar, Cleveland, O.	.25
John Lokar, Cleveland, O.	.50
Lena Lokar, Cleveland, O.	.25
Rudolf Kosič, Cleveland, O.	.25
Frank Bohinc, Cleveland, O.	.25

\$ 5.45

Nabral John Prudich:

Matt Petrovich, Cleveland, O.	\$ .50
V. Coff, Cleveland, O.	.25
A. Gorjanc, Cleveland, O.	.25
Louis Elovor, Cleveland, O.	.20
Neimenovan, Cleveland, O.	.25
Frank Zaubi, Cleveland, O.	.25
A. Rupnik, Cleveland, O.	.25
A. Bozic, Cleveland, O.	.25
J. Russ, Cleveland, O.	.25
Jos. Ivančič, Cleveland, O.	.25

Louis Dugar, Cleveland, O.	.20
Fr. Barbich, Cleveland, O.	.25
John Lokar, Cleveland, O.	.25
John Prudich, Cleveland, O.	.25

\$ 3.65

Nabral Joseph Franceskim:

Rose Jurman, Cleveland, Ohio	\$ 1.00
J. Franceskin, Cleveland, O.	1.00
Janko N. Rogelj, Cleveland, O.	1.00
Frank Shifrer, Cleveland, O.	.50
Frank Penca, Cleveland, O.	.25
Joseph Durn, Cleveland, O.	.50

\$ 4.25

Nabrano na seji Progresivnih Slovenk krožek št. 2 ... \$ 2.40

Nabrana Jennie Dagarin:

Mike Trebec, Cleveland, O.	.25
Sam Golik, Cleveland, O.	.10
Frank Zakrajsek, Cleveland, O.	.10
Peter Conte, Cleveland, O.	.10
Matt Grginčič, Cleveland, O.	.10
Louis Skube, Cleveland, O.	.10
R. J. Vicic, Cleveland, O.	.25
Jennie Dagarin, Cleveland, O.	.25

\$ 1.25

Nabrana Cecilia Subelj:

Agnes Mervar, Cleveland, Ohio	\$ .25
Jacob Subelj, Cleveland, O.	.25
John Seme, Cleveland, O.	.25
Frances Markovich, Cleveland, O.	.10
Mike Pozar, Cleveland, O.	.25
Anton Bergoč, Cleveland, O.	.25
Anton Smolic, Euclid, O.	.21
John Govze, Cleveland, O.	.25
John Novak, Cleveland, O.	.25
Louis Petrich, Cleveland, O.	.15
John Hovevar, Cleveland, O.	.25
Anton Jeras, Cleveland, O.	.25
Andy Baskar, Cleveland, O.	.10
Steve Makuc, Cleveland, O.	.10
Paul Sluga, Cleveland, O.	.25
Jennie Perusek, Cleveland, O.	.15
John Petric, Cleveland, O.	.25
J. Usenicnik, Cleveland, O.	.25
Joseph Babnik, Cleveland, O.	.25
Mary Somrak, Cleveland, O.	.90

\$ 5.00

Nabral Milan Medvesek:

Milan Medvesek, Cleveland, O.	\$ 1.25
Jack Obed, Cleveland, O.	1.00
Charles Koman, Cleveland, O.	.25
Mike Cvelbar, Cleveland, O.	.50
John Olip, Chicago, Ill.	1.00
Ed Tomsich, Colorado	.25
John Vogrich, Chicago, Ill.	1.00
Frank Zaitz, Chicago, Ill.	1.00
L. Gradišek, Chicago, Ill.	1.00
Ivan Molek, Chicago, Ill.	1.00
Vincent Cainkar, Chicago, Ill.	1.00
Fred Vider, Chicago, Ill.	1.00

\$10.25

Skupaj v tem izkazu ..... \$ 88.25

Zadnji izkaz 261.27

Skupaj od 20. dec. 1938 do 8. avgusta 1939 ..... \$349.52

Odbor Cankarjevega glasnika se darovalcem in nabiralcem iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemovalcev.

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

III.
LETNIK
1939-1940

+

1.—2.
številka

Dremajoča demokracija

Veliki boji se bijejo na tem majhnem našem svetu, številnejši, srditejši, z orožjem iz bolj raznovrstnih arzenalov kot skoraj v vseh minolih poglavjih naše zgodovine in kdor rad opazuje, zlasti če mu je dano, da opazuje hladnokrvno kakor da se vse skupaj nič ne tiče njegove kože, je lahko zadovoljen, da živi v tako zanimivi dobi, v času velikanskih izprememb, na pragu še večjih, veliko pomembnejših dogodkov od vseh, ki smo jih zadnja leta doživeli, pogostoma do osuplosti presenečeni in komaj verujoči, kar se je godilo pred našimi očmi. Kjer se v teh bojih ne preliva kri in ne pobijajo žene in otroci, so narodi vznemirjeni, ker čutijo ali slutijo, da zapoje bojna tromba vsak čas tudi ob njihovih mejah in vzplamti nevarna baklja na njihovi zemlji. Živci so napeti na eni in drugi strani enega in drugega oceana, zrak je povsod napolnjen z razburljivo propagando, valovi fraz se križajo, butajo drug ob drugega, tolažilne besede so kakor pleve v vetru, umovi skladajo dejstva k dejstvom in računajo z njimi kakor matematik z dolgimi vrstami števil, s koreni in potencami, a največji genij ne more povedati, kaj prinese jutrišnji dan.

Opazovalec, ki gleda, prisluškuje in zapisuje, v nadi, da vjame resničnost tega pestrega vrvenja, da jo prime za vrat in ohrani za bodočnost in potomstvo in vendar nikdar ni gotov, da se ne skriva okrog korenin vidnih dogodkov kaj nedosežnega, pa sliši vsak čas besedo, nikakor ne novo, tudi ne skrito v slovarju nenavadnih ali "visokih" izrazov, ki pa navidezno nikdar prej ni izzivala toliko nasprotij, toliko napadov in obrambe, toliko hvale na eni in sramotenja na drugi strani kot prav v teh čudnih, razdraženih, kot za dirko hitečih, zanimivih naših časih.

Demokracija je ta beseda, dobro znana, vsakdanja, beseda z vsebino, ki je vedno enemu ugajala, drugemu pa ne, a ki je nenadoma kakor "nova zvezda" zabliščala in žari temu kakor ogenj, v katerem je bil Jehova, ko je govoril z Mojzesom, onemu pa kakor zlovesči plamen, ki žuga z uničenjem njegovi hiši in

oblasti. Državniki vstajajo in dvigajo zanjo svoj ščit in meč, ki se jim prej nikdar ni sanjalo, da bi bilo vredno, dvigniti zanjo vsaj svoj glas, na drugi strani plotu pa se polnijo golide z gnojnico in se zlivajo nanjo, da bi ljudstva smatrala — ne gnojnico, temveč demokracijo samo za vir vsega smradu. Najvišji ideal enim, največja potvora drugim . . . Kakor žogo jo mečejo sem in tja, bijejo z loparjem, brcajo z nogami, nosijo visoko nad glavo in teptajo v blato.

Zdi se, da je ves svet razdeljen v dva jasno določena tabora — demokracija na eni strani, na drugi pa vse, kar ji je nasprotno, fašizem, nacizem, falangizem, razna imena za eno idejo, ali vsaj za en poj. Ne le časniki, temveč tudi poslanci, senatorji, lordi, ministri in diplomatje govore o demokratskih in totalitarnih državah in opazovalcu, ki ne praska in brska in ne sega pod površje, se vidi, da so v Italiji vse uredbe fašistične, v Franciji pa demokratične, da so vsi Nemci naciji, vsi Angleži pa demokratje. In ker se tako zdi, se dozdevna slika sprejema za dejstvo in zaključki se izvajajo iz navideznih predpogojev.

★ ★

Marsikaj bi bilo lahko, če bi bilo vse tako enostavno kot se kaže očesu. Toda tistih jasno zarisanih črt, ki kažejo absolutne meje — dan na eni, noč na drugi strani, vse lilije tukaj, vse koprive pa tam — tistih prijaznih linij, ki ločijo ovce od kozlov in napravijo vse pregledno, da je očem in ušesom in možganom prihranjen vsak trud, ni nikdar bilo in jih tudi v letih našega podvignega življenja ni. Po računih slavne Gestape so vsi svobodni Nemci naciji; kar jih ima drugačno barvo, so v koncentracijskih taborih, kjer jih spreobračajo na "pravo nemško vero," ali pa so, zavedajoči se svojega "izdajstva," pobegnili v Pariz, London, v Sovjetijo, Ameriko in nimajo pravice do nemškega imena. Toda kdo more po pravici povedati, koliko demokratov je v sami Nemčiji po mestih in na deželi? Meščanski liberalci, katoliški centristi, socialisti, komunisti, ki so pred rojstvom tretjega rajha šteli svoje glasove — na milijone glasov — pri volitvah, ali so vsi v tujini in v zaporih? Ali se je zgodil čudež kakor apostolom, ko so priplavali ognjeni jeziki nad njihove glave in jim je stari Wotan vlil nacistično filozofijo v duše?

Pa stopimo čez mejo v Anglijo, ki je porodila Cromwella, odvzela kralju vsako oblast in ga ohranila le za dekoracijo in simbol, bila botra osnovnim političnim pravicam in mlajšim demokracijam zgled, pa pogledajmo, koliko enotnosti in jasnosti je v njeni sliki. Stara demokracija! — Koliko demokratičnega duha je pod Chamberlainovo kožo? Kakšno je življenje rudarjev v Walesu in kaj drugega vlada v londonski "City" kot denar?

Kako je mogla demokratična Anglija ne le uprizoriti izdajstvo v Monakovu, ampak molčati in mižati, ko so nacijski uniformirani roparji vdrli v Prago, dasi je s slovesno besedo in podpisom garantirala "nove" meje Čehoslovaške?

Ne, o demokraciji se ne more govoriti tako enostavno kakor o bobu in ajdovih žgancih, o tesarstvu in motorjih, o planinstvu in zbiranju znamk. Velik del brezprimerne zmede, ki vlada v naših dneh na svetu, ima svoj vir prav v konfuziji, ki obdaja demokracijo in se razpreda po demokratičnih poljanah. Največje zlo je, da je pač demokratična deklamacija glasnejša in polnejša povdarkov kot v minulih letih, da pa je resnično zanimanje zanjo oslabeledo, da zveni iz besede same nekaj votlega, da milijoni, katerim je tako potrebna kakor kruh in zrak in voda, ne vprašajo, kaj to pomeni in se ne zganejo, da bi v izpraznjeno obliko vlili živo, zdravo vsebino.

★ ★

Demokracija ni iznajdba naših časov, temveč je starejša od pisane zgodovine, četudi ni bila v megleni preteklosti krščena z imenom, ki ji ga dajemo mi, oziroma so ji ga dali Grki, od katerih smo si ga izposodili. Njeno nasprotje je bila aristokracija. Vlada ljudstva ali vlada "najboljših" — taka je bila dilema takrat, taka je tudi danes. In davno pred Grki, pred Asirci in Babilonci se je to vprašanje pojavljalo med "primitivnimi" narodi. Med ameriškimi Indijanci so na primer Azteki imeli vsemogočno teokracijo, ki je le posebna vrsta aristokracije, medtem ko je ogromna večina drugih indijanskih narodov živela v demokraciji, bolj popolni od vseh današnjih. Vse, kar nam je znano o "predzgodovinskem" človeku, potrjuje, da je bila demokracija prvotna oblika družabnega življenja, vse predprave so bile pozneje izsiljene, prisleparjene ali enostavno vsajene v brezbržnost "nižjih", kadar so družabne izpremembe, nastale vsled novih delovnih sredstev, drugačnega načina in večje razdelitve dela, prinesle priliko za to. Ko so privilegirane kaste utrdile svoj izjemni višji položaj, se je često zgodilo, da se je tako ustvarjenim razmeram vdalo celo pleme in polagoma pozabilo na svoje nekdanje pravice. Bogovi so pri tem prav pridno pomagali, ne da bi bili sami o tem kaj vedeli, seveda; saj je bilo tudi brez njihovega dovoljenja lahko trobiti, da prihaja od njih ukaz: Gospodar je gospodar in kdor je rojen za hlapca, bodi hlapec. Če je ta modri nauk podkrepila še grožnja z okrutnimi kaznimi na tem in na onem, zlasti na onem svetu, katerega nihče ni videl, ni bilo težko, doseči uspeh.

Tako so nastale bajke, da so le posebni izvoljenci poklicani za vodstvo, da je vlada najboljša v rokah kakšne posamezne

družine, maziljene od bogov, da ljudstvo nima sposobnosti za urejevanje svojih lastnih zadev, da narodom sploh ni nič ležeče na svobodi, temveč zahtevajo le "panem et circenses," — polne trebuhe in mnogo zabave — da sledi čreda vedno le enemu biku, da je demokracija v luži in ovira vsak podvig in kar je še več takih lepih legend, ki jih slabotni duhovi sprejemajo za besedo božanske modrosti in za večni, neizpremenljiv ukaz. Včasih so tako govorili "medicinski možje" med "divjaki," faraoni v Egiptu in brahmani v Indiji, toda tisočletja niso zatrla teh pravlji in naša "visoka" kultura in civilizacija jih ni premagala. Ko je Mussolini po svojem glasovitem pohodu v Rim, katerega se sam nikdar ni udeležil, ker se je junaštvo v njem zdramilo šele, ko je vlada v glavnem mestu pokazala dovolj strahopetnosti, postal novi Cezar, je opravičeval fašizem s tem, da je demokracija le za visoko civilizirane narode in se ni niti ugriznil v jezik, ker mu ni prišlo na um, kako je s to razlago žalil svoj lastni narod, ki ga sicer poveljuje kot izvoljeno ljudstvo. Hitlerju se niti ta rezervacija ne zdi potrebna; njemu je demokracija gnusna, dekadentna in nobena prilika ne mine, da je ne bil opljuval s svojo strupeno slino.

Toda Italijani in Nemci, Japonci in Španci so ljudje — kljub vsej falotski rasni teoriji — kakor drugi in v vseh časih so sužnji sicer včasih lahko postali malodušni, izgubili nado in pogum, toda svojih verig nikdar niso ljubili, v dušah niso molili za nadaljevanje sužnosti in upanje v resnici ni bilo izgubljeno, temveč se je le skrilo in v teminah srca čakalo na zarjo. Tudi avtokracija ni iznajdba fašistov in nacistov; v zgodovini so zapisana imena osvojevalcev in diktatorjev in samodržcev, mogočnejših od sedanjih napihnenih figur in časi so zabeleženi, ko je bil absolutizem navidezno utrjen za večne čase. Kako, če ni bilo v dušah sužnjev in zatirancev hrepenenja in upanja, vere in volje, je mogoče, da so revolucije lomile žezla in krone, požigale krivične privilegije, da so ponosni avtokratje bežali kakor zajci in da so mase iz nižin izpreminjale obličje sveta?

Če so demokracijo zapirali v ječe, je živela tam, če so jo preganjali, je šla v izgnanstvo, če so jo križali, je njena beseda donela iz groba, če so jo sežigali, je postala Fenič, ki vstaja iz svojega pepela pomlajen in okrepčan. V dvajsetem stoletju niso ljudje bistveno nič drugačni kot so bili Židje v Egiptu, rimski gladijatorji v dobi cesarstva, francoski "sansculoti" proti koncu osemnajstega stoletja. Demokracija je v fašističnih deželah uklenjena, usta so ji zamašena, njena misel je prepovedana in njene knjige sežgane, toda mrtva ni in če zapiha sveža sapa in izčisti

ozračje, bo oživela kakor bolnik, ki so mu dajali strupene medicine.

★ ★

Toda to zveni kakor fatalizem, ki je nevaren opij in je povzročil v življenju posameznikov in narodov vsaj toliko gorja kot druge zmote in zavedne hudobije. Ljudstva v totalitarnih državah so danes brezmočna in vihar, ki odpiha njihove zatiralce, ne pride sam od sebe kakor Jupitrov pih. Vprašanja, kako so se Nemci mogli vdati nacizmu, zakaj Italijani ne rebelirajo, zakaj Japonci ne obrnejo orožja proti svojim lastnim zatiralcem, so po ceni, ampak ne vodijo nikamor. Revolucija pravice zoper krivico, če jo vodijo gole roke proti mogočni oboroženi sili, ni junaštvo, temveč blaznost. Osvoboditev teh zaslužjenih narodov je odvisna od dogodkov v zunanjem svetu, ki izpremene razmere tako, da se zatirani lahko zganejo. Če bi ideali, ki jih pesmi slave in kandidatje ob času volitev razsipavajo imeli v življenju toliko veljave kot "praktični momenti," bi simpatije in čut solidarnosti moral združiti demokrate vsega sveta, da pomagajo odrešiti zaslužjene brate. Ampak naš idealizem je poln protislovij in zdi se, da uspeva le tedaj, kadar nič ne stane. Smilijo se nam pač pogani v daljnih tujih krajih in pošiljamo jim misijonarje, da jih rešijo večnega ognja in jih mimogrede pripravijo za kupovanje naših izdelkov, ki jih sami nikdar niso pogrešali. Za podjarmljene narode imamo lepe besede, včasih nas celo sveta jeza prime, da glasno protestiramo proti bombardiranju neutrjenih mest, proti ubijanju otrok in posiljevanju žena in deklet, toda naposled se to ne tiče naše kože, miroljubni ljudje smo in doma imamo svoje lastne probleme . . .

V idealizmu ne najdejo Nemci, Italijani, Španci, Kitajci nobene tolažbe, pač pa v "realni" nevarnosti, ki žuga vsej demokraciji od fašizma in avtokracij. Ko je bila Čehoslovaška na vrsti, so imeli v Angliji in Franciji polne koše izgovorov, ki so jim branili, izpolniti, za kar so bili obvezani in poljski gospodarji so videli le priliko, da iztrgajo iz ranjenega soseda tudi zase kos mesa. Naenkrat je Mussolini začel govoriti o Tuniziji in Korziki, o Nici in Savoiji in bojni duh je oživel v Parizu. Hitler je po strani pogledal na Gdansko in Poljska je dobila novo dušo, v kateri se je zgenilo celo prijateljstvo do Rusije, katere se nemški generali bolj boje kot Chamberlainovih groženj.

Fašizem je pogoltnil Avstrijo, Čehoslovaško, Albanijo, Španijo, sedaj je nevaren Franciji in Poljski . . . Ne — nevaren je demokraciji vsega sveta in prej ali slej bo ta postavljena pred dilemo: ali naj kapitulira, ali naj se upre. Odločitvi se ne bo mogla izogniti, zakaj diktatorji ne morejo odnehati in ta realnost

ustvari razmere, ki bodo zatiranim in danes brezmočnim narodom prinesle nove prilike.

V demokraciji je veliko dremeža, ampak dogodki, ki se pripravljajo v utrobah zgodovine, ga prepode. Bolje bi bilo, če bi bila budna in živa in se že sedaj zavedala potrebe solidarnosti. Spoznala jo bo, ko pride sunek, ki bo dovolj močan. Tisti, ki gledajo v bodočnost in čitajo znamenja časa, pa morajo upreti svoje moči, da ne bo nepripravljena, kadar pride čas.

Nekdaj in sedaj

Anton Debeljak

I

Še mar od truda mi zapira veka?
Vendar ne spim. Oko duševno blodi
po nedozirni hosti. Vsepovsodi
razpreda mrak iz srednjega se veka.

Glej lučko: na grmadi žgo človeka!
Tam dalje pa razbojni vitez hodi
in z ognjem siromaka ostro sodi,
za njim uboštvo neutešno veka.

Zares, to dobo bom nazval temnico.
Če skromno kdo je našel tu resnico,
po dvajset let rabila je na Sunde.

Svetlica naj ime bo dobi naši:
zdaj treba laži tolsti samopaši
za pot okrog sveta samo—sekunde.

II

S "svetlico" prej sem krstil našo dobo,
pa že pomislekov mi sto prihaja.
Ugovor za ugovorom mi vstaja,
do vrha so mi napolnili sobo.

Odpri si dnevnik, otrovan s hudobo!
Tu drugi zgolj izmišljotine laja.
Še tretji bele lise nam prodaja.
No, radio ti melje laž in zlobo.

O čas zavijanja, natolcevanja,
o čas podtikanja, podpihovanja,
mar res napočil vek je Belzebuba?

V oltarju se košati zli Prilažič,
ubogim vernikom edini stražič.
Resnica je—za lubom skrita buba!

III

O človek, kaj si moral doživeti:
ubil Pesjan ti je očeta, brata.
In da ne vdre še skozi tvoja vrata,
lepo mu moraš čast in hvalo peti.

Sosedu vrag porušil dom je sveti.
Ker pač ne veš ugnati Kocomata,
z dlanjo trepljaš od repa ga do vrata,
da slično zlo se tebi ne nakreti.

"Laž ima kratke noge" je naš pregovor.
Saj res: obrusil jih je težki tovor,
ki breja z njim med nami stalno teka.

Pač bližja pot je v stratosfero skrajno,
v katero koli krajino tečajno,
ko v nas je od človeka do človeka!

Tinče in njegov dom

E. K.

KO SO PRIŠLI V AMERIKO, je bil Tinče le nekaj čez šest let star in vse mu je bilo čudno. Zdelo se mu je, da ni nič tako kakor je bilo doma; celo oče in mati sta bila izpremenjena, pa vendar ne bi bil znal povedati, v čem. Seveda, prišel je iz vasi v veliko mesto, ampak v tem vendar ni bila vsa razlika. Bilo je toliko tujega, nerazumljivega, da je neprenehoma strmel in se čudil, a če je hotel to, kar je videl, primerjati z domačimi rečmi, ni našel pravega predmeta za primerjavo. V njegovo otroško dušo je prve dni poseglo rahlo razočaranje; ko mu je mati povedala, da pojdejo v Ameriko, je njegova domišljija poletela visoko nad domače planine in mu ustvarjala slike, ki se niso dale ne otipati, ne opisati, pa so mu vendar dajale občutek nečesa velikega, krasnega, bajnega in obujale pričakovanje kakor pred velikonočno procesijo, pred velikim sejmom, pred Miklavževim večerom. Ko je počil glas, da pojdejo, so vsi otroci v šoli govorili o Ameriki in nekateri so znali povedati čudežne reči o tej oddaljeni, veliki deželi kakor da so že sami bili tam. Sklicevali so se na sorodnike, živeče tam in včasih se vračajoče s presenetljivimi povestmi o ogromnih hišah, višjih od Golice in celo od Triglava, o železnicah pod zemljo, ki dirjajo tako, da bi vlak iz Ljubljane prišel v Trst v pičli uri, o tovarnah, v katerih dela več ljudi kot ima Ljubljana prebivalcev, o milijonarjih, ki imajo več sveta od cele kranjske dežele, z graščino v sredi, kakršno ima komaj cesar in s samimi parki vseokrog. Ta in oni je povedal tudi kaj o Indijancih, pa ne dovolj, da bi zadovoljilo poželenje mladih ušes . . .

Tinče je pil vse besede s slastjo, a deval jih je na tehtnico svojih bujnih misli, ki so s svojim pisanim cvetjem in z opojnimi dišavami dane le otroškemu umu. Amerika je stala pred njegovimi očmi kot uresničena pravljica, stkana iz vsega, kar je veliko, lepo in očarujoče.

In ko je hodil po ameriških tleh, je iskal pričakovane krasne podobe, pa jih ni bilo nikjer. V kraju, kjer so se nastanili, so bile hiše večinoma lesene, toda drugačne od starih lesenih, s slamo pokritih hiš, ki jih je včasih videl

na deželi. Bila je nemara pregrešna misel in glasno se je ne bi bil upal izreči, a zdelo se mu je, da so one bile lepše. Tukaj so bile kakor velike škatlje, v katerih je bilo vse pusto in neprijazno. Nekatere so imele ob strani, druge zadaj, nekatere pa celo spredaj stopnišča, da se je od zunaj lahko prišlo v nadstropje, bolj proti sredi mesta, kjer so bile hiše zidane in bolj visoke, so pa imele vseokrog železne stopnice in ta pogled je bil tako neprijazen, da so ga oči bolele in jih je moral vedno odvrčati. Ulice so se zdele brez konca in kraja in Tinče je mislil, da bi lahko romal po njih in romal, pa ne bi prišel nikamor.

Prepričan je bil, da se lahko kmalu sprijazni z otroci, katerih je po sosesčini vse mr-golelo. Morda ga ne sprejmejo takoj, ampak kadar se seznani z njimi, bodo kakor bratje in sestre. Drugače ne more biti in drugače niti misliti ne bi bil mogel. Saj je bilo tudi doma podobno. Kakor daleč mu sega spomin, je živel na vasi, a ni bil kmečki sin. Toliko še ve, da so prišli iz mesta, odkoder so poslali njegovega očeta kot učitelja na deželo. Začetkoma so ga kmečki otroci gledali kot tujca, toda to je trajalo le toliko časa, da se je seznanil z njimi in njihovimi navadami, potem pa je bil kakor njihov. Tukaj pa je njegov poskus zbližanja naletel na vse drugačen odpor. Imenovali so njega in sestrice grinhorna, kadar sta šla sama po ulici, so klicali za njima "hunki," "bohaki" in druga nerazumljiva imena, včasih je celo priletel kamen izza vogala.

Bilo je treba, ne nekoliko tednov ali mesecev, ampak več let, da se je to izpremenilo in šele, ko so se preselili v drugo mesto, je našel tovariše za šolo in za igre. Tedaj se mu je lice razvedrilo in v srcu je bil hvaležen za najmanjšo prijaznost; spomin na prve čase pa je vendar ostal, navadno pokopan pod vsakdanjim zanimanjem, ki ga je obujal dom, šola, tovarišija, a nikdar ne popolnoma zatrt. In ne le ta spomin.

Ko se je vživel v razmere, ni več iskal vdejstvovanih pravljič in bajnih krasot, toda razočaranje prvih dni je zapustilo sledove, o katerih pač ni razmišljal, ker je bil še vedno

otrok, a so se globoko začrtali v njegovo dušo in vplivali na njegovo čustvovanje in mišljenje, še ko so otroška leta davno minila.

Tudi drugi so prišli v njegovih letih iz Evrope, Slovenci, Hrvatje, Nemci, Čehi, Italijani, iz vseh narodov so se izluščali in prihajali sem, a šola, otroška družba, vsa okolica je iz njih naredila nekaj novega, v čemer je utonilo, kar je bilo prej. Slike rojstnih krajev so pobledle, nekateri so popolnoma pozabili na jezik svojih staršev, drugi so ga govorili le s težavo, nekateri so bili ravnodušni za vse, kar je zanimalo stare, drugi so se jih celo sramovali.

Tinčetu se je spomin pogostoma vračal v vas, ki se mu je zdela tem lepša, čim bolj je bila oddaljena. Ni se zavedal, da je že tam posebnost zapisala nekoliko črt v njegov značaj; da je bil gosposki otrok med kmečkimi fanti, je naredilo iz njega nekaj polovičnega, obenem pa nekaj dvojnega. Ali to je morda pozneje vplivalo na njegovo vedenje, ne pa na njegov spomin. Drugi so postali popolni Amerikanci kakor da so njih pradedje prišli takoj za Columbom, ali pa vsaj z "romarji" v deželo, on pa je še vedno s svojimi čustvi bil na drugi strani morja in pošiljal pozdrave v planinsko vas, kjer so hišice bele, polja zelena, kjer sije sonce tako kakor nikjer drugod in so vode čiste in bistre kot ni videl nobene v Ameriki.

Tudi njegovemu očetu ni ostalo razočaranje prihranjeno. Domovino je zapustil, ker je Amerika dežela svobode in neomejenih prilik za pridne roke in glave. Doma pa je svoboda hiralna in skoraj umrla. Nad učiteljstvom je zažvižgal bič. Kar si smatral za resnico, si moral utajiti, če ni bila vseč mogočnim gospodom, od katerih je bila odvisna tvoja usoda. Učiti si moral, kar so ti ukazali, da dobe gospodarji dovolj hlapcev, ponižnih v slepi pokorščini in pripravljenih, da poljublajo roko, katera jih tepe. Tisti, ki so tako ukazovali, so rezali kruh; kdor uboga, dobi pogače, kdor ima vest, naj se nje naje. Mnogo jih je brisalo solze po noči, a po dnevi so poklekli in dali zaobljubo kot da jim prihaja iz srca. Marjan ni mogel. Prepričanje je bilo jedro njegovega življenja, vest bi ga pognala v mučilnico in smrt, če bi ga zatajil. Srečen je bil, da je imel ženo, ki ga je ljubila iz vsega srca in vsled tega razumela potrebe njegove duše. In ko mu je prišla misel

na Ameriko, mu ni postavljala dolžnosti do družine v nasprotje z dolžnostjo do samega sebe, do onega, kar mu je bilo najsvetejše. Ko so prišli v Ameriko, pa je skoraj vse bilo drugače kot so pričakovali, ni vzdihovala in z nemimi pogledi očitala, ampak mu je ostala dobra tovarišica na vseh trnjevih potih, da kamen ni bil tako trd in steza ne tako strma kot bi bila brez nje.

Marjana je bolelo, da je bila ž njim tudi ona potegnjena v vrtinec, ki ju je neusmiljeno premetaval in jima glave potiskal pod vodo, a neizmerno je cenil njeno zvestobo in njegova hvaležnost ni nikdar pozebla. Ni se odevala v besede, a teh ni bilo treba. Marta je razumela kakor on.

Preko morja so ž njim prišle lepe nade. Ni jih bičal kakor konja, ki naj bi pri dirki za vsako ceno bil prvi in v svoje račune je postavljaval mnogo težav in zaprek. Ker je obvladal jezik, bi bil najrajši ostal šolnik; tudi v domovini se mora prej ali slej zjasniti in tedaj bi se vrnil, bogatejši po izkušnjah, da bi navezal nit, kjer jo je prekinil. Toda na tej poti je njegovo prizadevanje ostalo brezuspešno. To mu ni delalo prevelikih preglavic. Na tisoče je vsakovrstnih pisarn, kjer bi njegovo znanje bilo porabno. Pa tudi to ni bilo lahko. V enem kraju niso verjeli, da bi učitelj bil pripraven za njihove posle; v drugem so zahtevali izkušnje in on je bil preveč naiven, da bi se bil ž njimi pobahal; v tretjem so, razen na vodilnih mestih, zaposljevali le ženske, "načeloma," češ da jim gre delo bolj gladko od rok, a pozneje je zvedel, da delajo ceneje. Prva pisarniška služba, ki jo je dobil, je bila kratkotrajna; nekega jutra, ko je prišel na delo, je bila zaprta in drugi dan je čital, da sta njegova gospodarja v naglici zapustila mesto, ker je policija prišla na sled njunemu sleparstvu z oljem, katerega nikjer ni bilo.

Neomejene prilike so se pokazale podobne loteriji; lahko se zadene, ampak nekateri morajo izgubiti, drugi potegnejo premalo, da bi bilo vredno igrati in če igraš, se moraš zanašati na slepo srečo ali pa jo moraš popravljati tako kot njegova "bossa" z oljem. V tej luči se je tudi svoboda znatno skrčila in kot za potrdilo njegovih misli je neka država izdala zakon, ki je prepovedal učenje znanstvene teorije, o kateri noben resen učenjak več ne dvomi in se ji le zastareli predsodki upirajo.

Strupene kaplje so padale v Marjanovo dušo in treba je bilo velikih naporov, da ni omahnil. Če bi se vrnil v domovino in pokleknil, bi najbrže ne zmanjkalo belega kruha na njegovi mizi, zakaj spokorjeni grešnik je imeniten zgled. Konec bi bil romanja po grapavih cestah, trkanja z odkrito glavo, večnega ugičanja, kaj bo jutri in pojutrišnjem. Le enkrat bi bilo potrebno ponižanje in po sprejeti klofuti bi lahko dvignil glavo in jo nosil po konci.

Ne. Nikdar več je ne bi mogel dvigniti, tudi če bi ga častili kot svetnika in mu sipali rože na pot. Nikdar ne bi mogel odvrniti pogleda od svoje omadeževane duše in o vsakem očesu bi mislil, da čita njegovo sramoto . . .

Marjan je postal tovarniški delavec. Začetkoma je bilo trdo. Mišice so se upirale, dan je bil dolg kakor od pondeljka do nedelje, noč se je zdela komaj kratko uro dolga. Telo se je utrudilo, trudnost je objela duha in ni minila. In tudi tukaj ni bilo gotovosti. Naročila so prišla, pa so klicali ljudi na delo; izostala so, pa so poslali delavce domov. Včasih se jih je na milijone potikalo po ulicah, čakajočih, da se odpro vrata tovarnen in se vrnejo "dobri časi." Nekatera vrata so se zaprla za vedno. Dom je tam, kjer je delo; železnice in druge naprave, ki služijo selitvi, imajo vedno opravka.

Po dolгих letih nomadskega življenja s plezanjem navzgor in drsanjem navzdol, z nabiranjem nepričakovanih izkušenj, z majhnimi uspehi in velikimi razočaranji se je zazdelo, da se je usoda naveličala in se na obzorju prikazuje mir in varnost. Marjanove mišice so se utrdile, znal je stati dolge ure, ne da bi se mu kolena šibila, naučil se je spati in pridobil si je spretnost izurjenega delavca. Iz dijaških let mu je ostala radovednost, da je hotel razumeti svoje delo od vseh strani in njegovo znanje se je pomnožilo bolj kot je delo samo zahtevalo.

Dobil je posel v veliki električni tovarni v Dawn City, kjer so povečali nekatere oddelke in po dolgem času ga je zopet objela zadovoljnost. To delo ni bilo večno ponavljanje nekaterih kretenj, ki naredi iz človeka avtomat, mu otopi duha in mu pogostoma da občutek, da ni nič drugega kot robot. Njegov predstojnik je bil strokovnjak, komur je bila znanost bolj v mislih kot "praktični" uspehi, izraženi v dolarjih.

Gospodarske razmere v deželi so se splošno popravile in Marjan je upal, da bo delavstvo do prihodnje krize vendar dobilo nekoliko oddiha. V mestu je našel nekoliko prijateljev, skrbi so se krčile in ko je dobil ugodno ponudbo, je kupil hišico na odplačevanje. Žena je bila zadovoljna, da bodo za vsak slučaj imeli vsaj kotichek, kjer bodo varni pred najhujšimi viharji.

Tinče se je medtem pripravljaj za življenje, kolikor se je mogel ob večnem romanju in pomanjkanju. Revščina ima lastnost, da pospešuje dozorevanje in odpira oči, če so sploh sposobne, da gledajo. Modrijani ustanovljenege reda jo hvalijo zaradi tega in radi kažejo s prstom na uspešne ljudi, ki so se pod njenim pritiskom dvignili iz nižin, kakor da bi bili morali ostati v blatu, če bi imeli manj znanja z lakoto in zakrpanimi čevlji. Drugi mislijo, da ima mladost svoje pravice in da za človeka ni posebno dobro, če se prezgodaj umakne resnobi starejših let. Tinče ni razmišljal o tem, resnost življenja je spoznal, ko se je drugim fantom njegovih let zdelo, da ne more biti drugače kot da je miza vedno pogrnjena in se želje izpolnjujejo kakor se porajajo. Spoznal je, da se mora pripraviti s šolanjem, če noče, da bo kakor kamen na cesti, ki ga vsakdo brca, zdaj sem, zdaj tja, ne da bi kdo vprašal, ali je v njem kaj občutka ali ne. To ga ne bi bilo mučilo, zakaj v njem je gorela želja po znanju in knjigo je ljubil bolj kot žogo. Toda kakor se je oče selil iz mesta v mesto, tako so Tinčetu šole bile postaje na potovanju in v nobeni se ni mogel vdomačiti. In zgodaj se je naučil, da živi človek na tem svetu od dela in če tega ni, da ni ne kruha, ne obleke, ne knjig in ne vožnje na cestni železnici. Da si je nekoliko pomagal, je prodajal časnike na ulici, pri nogometnih in podobnih priredbah pa včasih sodovko, lešnike in koruzno zrnje. Vzporedno s tem se je naučil, da vzdihovanje in pritoževanje nič ne pomaga. Očetova usoda mu je kazala, da tudi delavnost in pridnost ne prinaša rešitve, toda ko se je enkrat vprašal, v čem bi bila gotovost, kaj bi porodilo zadovoljnost in dalo človeku moč, je zijal v praznino in odgovora ni bilo od nobene strani. Le neka temna slutnja se mu je gibala v duši in ga navajala, da naj ne odneha z vprašanji . . .

Kljub vsem težavam in zaprekam je napredoval v šolah in njegovo znanje se je mno-

žilo. Ali vedno je bilo v njem nekaj rahlega; često se mu je zazdelo, da bi potreboval palice, da bi mu bil korak krepkejši in varnejši, ali pa, da bi moral iztegniti roko in se oprijeti nečesa, česar ne najde nikjer. Trdo je delal, trdo se učil, v srcu pa mu je bila neka mehko-ba, ki ga je včasih samega presenetila.

Ko je oče kupil hišo, je bil Tinče v zadnjem letniku srednje šole in se pripravljajal za kolegij. Začetkoma mu dom ni bil nič drugega kot tista stanovanja po odleglih, ubožnih predmestjih z bolehavimi hišami, nepometenimi ulicami, smradnimi kanglami za odpadke, kamor so za nekaj časa namestili svojo robo, dokler ni prišel zopet ukaz, da je treba povezati cule in odriniti do kakšne druge postaje. Polagoma so se mu pa prikupile čiste sobe, ki jih je materin okus uredil, da so se zdele bogate; hodil je gledat mali vrt, kjer je mati sadila nekoliko zelenjave in mnogo cvetic. Zrak je bil snažen in pljuča so ga rada dihala. Naenkrat je Tinče občutil, da je tukaj dom, ki pomeni nekaj trajnega, kjer je zavetje, kjer se človek lahko spočije, kjer odloži skrbi in zasanja. Nekaj neizrecno blaženega ga je obšlo in vzljubil je malo hišo kakor je nekda j ljubil domačo vas, kamor so mu tudi sedaj ušle misli.

Prihodnje leto se je moral posloviti. Kolegij, kjer se je vpisal, je bil skoraj dvesto milj daleč v manjšem mestu in tam si je našel malo sobo, skromno, toda prijazno in mirno, kakršno si je želel za nemoteno študiranje. Življenje, ki se dotlej nikdar ni prikazalo brez šib in zank, se mu je sedaj približavalo z obljubami in vzpodbujalo nade. Celo gospa sreča se mu je včasih nasmehnila. Dobil je razna dela, ki mu niso bila zoprna in jih je lahko opravljajal v svojih prostih urah. Nekateri profesorji so ga opazili in mu pripovedovali več kot je bilo treba v šolski sobi in Tinče jim je bil hvaležen. Čas je potekal gladko kakor še nikdar ne. Kadar koli je mogel, je pa odšel domov, tudi če je bilo le za dan ali dva; vselej je našel tam kaj novega, lepega in vabljivega, a kadar se je poslavljal, je imel občutek, da je tukaj varnost, kateri lahko zaupa in ki ga bo sprejela, kadar koli mu v zunanjem svetu kaj zagrozi.

Mučna leta so bila skoraj pozabljena, le toliko spomina so zapustila, da sebičnost ni našla prostora ne v srcih staršev, ne v njegovem. Če se je njim obrnilo, je še mnogo, pre-

mного ljudi na svetu, ki zaman trkajo na vrata sreče, iščejo, ne da bi našli, kopljejo, ne da bi kaj izkopali, romajo — brez domov. Marjanovim pa je sreča ostala prijazna. Prav ko je Tinče dokončavajal zadnji letnik, se je očetu posrečil izum, ki je bil za podjetje velike vrednosti. Patent je sicer po pogodbi, katero so podpisavali vsi uslužbenci, dobila tovarna, toda ta mu je naklonila nagrado, ki bi jo drugi izumiteji najbrže smatrali za malenkostno, a se je njemu zdela velika v primeri s tem, kar je navadno zaslužil.

Predstojnik mu je čestital in dejal: "Jaz nimam pravice, da bi razpolagal z vašim denarjem, vem pa, kaj bi storil, če bi bil na vašem mestu. Težko ste delali ta leta in človek po mojem mnenju ni ustvarjen le za roboto. Kdo ve, ali boste še kdaj imeli tako priliko. Jaz bi jo porabil. Vzel bi si dopust, si ogledal malo sveta in užil nekoliko življenja."

Marjan je preudaril in povedal ženi predstojnikov svet. Ko je opazil iskro v njenih očeh, ni nič več vpraševal. Srce mu je reklo, da ona zasluži to in sklenil je. Dobil je dopust, kupil izpod roke avto, pisal sinu in hčeri, uredil v domu, kar je bilo treba in kmalu sta z ženo odrinila proti jugu.

Tinče je bil vesel, da je popeval. Na jezik so mu prišle besede skoraj pozabljenih starih, narodnih pesmi iz njegove mladosti. "To je menda zato, ker ju čaka dom, da se vrmeta, kadar se naužijeta tujine in njenih čarov in si zaželita svojega koticika."

Da — dom je čakal.

Tinče se je pripravljajal za zadnje izpite. Od očeta in matere je dobival dopisnice s kratkimi besedami, a dovoljnimi, da je razumel njuno zadovoljnost. Izpiti mu niso delali nobenih težav. Prišel je dan promocije. Vse v šoli je bilo slavnostno in Tinčetu je bilo blago pri srcu. En cilj je dosežen; vse doslej je bila priprava, življenje se pričinja sedaj.

Slovesnost v veliki dvorani, polni sorodnikov, prijateljev in radovednežev je lepo potekla in naredila dober vtis. Ko so bili izrečeni vsi govori in opravljen ves ostali program, so kandidati v svojih talarjih in baretih korakali mimo dekanove mize in prejemale svoje diplome, predsednik in dekan sta jim čestitala, nekatere matere so si brisale oči, včasih je kdo zašepetal — ne pretiho — "to je naš sin," ali

“naša hči,” — in vse je bilo končano. Prihodnje leto bo drug letnik na vrsti . . .

Ko je Tinče odhajal, so ga nekateri profesorji ustavili.

“Čestitke na odru so bile oficijelne. Mi vam čestitamo neuradno, od srca. Zasluzili ste ne le promocijo, ampak vso srečo in iskreno želimo, da jo najdete.”

Tinče je bil tako ginjen, da se je komaj zahvalil. Potem je odhitel, ker ga je bilo sram njegove mehkosti.

Doma ga je čakal brzojav. Nasmehnil se je. Seveda, oče ne pozabi. Prerezal je zavitek, da prečita čestitko. A ko so njegove oči vpile tipkane besede, je prebledel, slabost mu je šinila od peta skozi kolena in hrbtenico v glavo, papir mu je padel iz rok in za njim se je zgrudil sam.

V Floridi se je zgodilo. Na nekem ovinku je tovoren voz zadel njun avto in ga razbil. Oba sta bila takoj mrtva . . .

Čas je potekal kakor vedno teče, a dolgo so se morala kazala premikati v svoji dolgočasni enakomernosti, preden je Tinče duševno toliko okreval, da je mogel misliti na zahteve življenja. Tedaj mu je nenadoma šinilo v glavo: Domov moram. Pogledati moram dom.

Takoj se je napravil. Mnogo ni bilo treba. V majhen kovčeg je spravil vse, kar je potreboval in popoldne je že bil v Dawn City. S postaje je takoj odšel proti domu. Nobenega znanca ni srečal in vse mu je bilo, dasi znano, vendar tuje. A ni se mogel ozirati na to; vse njegove misli so hitele domu naproti. Tam je zatišje, tam se lahko skrije, spočije in zjoka. Šele ko je bil pred hišo, se je nenadoma spomnil: Saj to ni moj dom!

Kako je mogoče, pozabiti kaj takega? Kako more dom s tako silo privlačiti človeka, ko ni več njegov? Seveda, hipoteka je bila na hiši, kupljena je bila na obroke, odplačan je bil le majhen del in — kajpada — prodali so jo. On nima tukaj nobene pravice, tujec je in če potrka na vrata, ga lahko zapode kakor potepuha, ki mu ni zaupati.

Zmajal je z glavo, pobral svoj kovčeg in odkorakal dalje. Na koncu ulice se je nevedoma obrnil.

Kaj je neki s cveticami, ki jih je mati sadila in jim prilivala? — Stopal je kakor tiste velike bebe, ki se navijejo, pa korakajo.

— Kako je v kuhinji, kjer je mati gospodinjala in nalivala kavo za zajtrk? —

Prišel je zopet mimo hiše, pogledal nanjo izpod obrvi in korakal dalje. Petkrat je tako prišel mimo. Namenil se je, da stopi vendar do vrat in pozvoni. Saj ni garjev pes.

Ne. Hotel je videti dom, a to je le hiša, v kateri žive neznani ljudje in v kateri ni nič tako kakor je bilo. Očetove mize ni več tam, zavese, ki so jih naravnale materine roke, so zamenjale kdove kakšne čipke, staršev dih je izpuhtel, njihove stopinje se ne poznajo več.

Zavedel se je, da stoji na drugi strani ulice in strmi v zid, za katerim je nekda bil njegov dom. Potegnil je z roko čez oči, da bi pregledal prikazni, ki ga varajo, potem se je obrnil in polagoma odšel proti postaji. Zelo počasi je hodil kakor da so mu čevlji svinčeni; bili so lahki, le neka nevidna vrv ga je še vedno vlekla nazaj in jasno zavest, da nima nič več skupnega s to hišo, je kalila nepozvana misel, da je tam nekaj njegovega, kar bi moral poiskati.

Njegovega? . . . Njemu je hiša tuja, on je hiši tujec; če je tam ostalo kaj njegovega, je nemara kos srca in ta ostane tam, izgubljen in nepovračljiv. Dom! — Kje je dom? Kaj je dom? — Postaja kakor vse druge, le da je spomin nanjo tisočkrat bolj bolesten . . .

Na vlak ni bilo treba dolgo čakati, hvala bogu. A ko je sedel pri oknu in so kolesa pela svojo vekomaj enako pesem, mu je bilo kakor da mora ustaviti vlak in se vrniti — na dom, katerega ni.

Živeti se mora, to se pravi, sprejeti je treba neštete naloge, ki so jim spomini na poti in jih sentimentalnost potaplja v meglo. Tinče je sprejel ukaz; postal je učitelj in skušal mladini kazati pot v življenje. Pravijo, da dobro opravlja svoje delo. Fantje in dekleta v njegovih razredih ga imajo radi, tovariši dobro izhajajo z njim in celo starši lenuhov in polovičnih bebec se ne pritožujejo. Tako se zdi, da je našel svojo pot in da je vse v redu. A malo jih je, ki morejo bolj globoko pogledati v njegovo dušo; tisti, ki se jim je ta pogled odprl, so tam uzrli majhno rano, ki skeli in se nikdar ne zaceli. In srce bi rado dobilo nazaj tisti mali košček, ki se je odtrgal in nekje izgubil in kliče iz daljave, kliče zaman . . .

Ptice si pomagajo

IVAN JONTEZ

Odlomek iz zapiskov brezposelnega delavca

PRVA STVAR, ki jo opravi vsako jutro, je štetje drobiža, ki še cinglja v mojem žepu; odkar iščem relifno delo in beračim za relif, mi je to tako rekoč prešlo v kri. Včasih tega nisem delal; takrat sem imel dober zaslužek in denarja mi ni nikoli primanjkovalo za moje potrebe. Ali kje so zdaj tisti časi, ko so imele moje roke in oči še svojo ceno, ko nisem s strahom, temveč z zaupanjem zrl v bodočnost, ko nisem še niti sanjal, da je že blizu čas, ko bodo na glavo postavljene vse vrednote, na katere smo zidali svojo bodočnost, lepo in prijetno? Zdi se mi, da je tega že silno dolgo: vse je zavito v neprodarno sivo meglo davne preteklosti, ki ne da mojim očem, da bi še enkrat jasno videle prijazni dom, ki je bil nekoč moj, otroka, ki ga ni več in njegovo mater, ki tava kdove kod, odkar so jo sunki gospodarskega poloma odtrgali od mene . . . Toda proč s spomini! Bolijo me . . .

Nu, danes zjutraj sem imel v žepu še dva in šestdeset centov — preostanek treh dolarjev, dobljenih v zastavljalnici na uro, ki me je nekoč stala desetkrat toliko. Ta ura je bila zadnji predmet, ki me je še spominjal na lepše čase . . . Ko sem to bogastvo preštel, sem stopil v restavracijo v pritličju, spil skodelico kave, ki mi jo je osladila gospodinja z opazko, da je že čas, da poravnam vsaj del zaostale najemnine za podstrešno sobico, v kateri prebivam. Potem sem šel v mestni urad za javno podporo. Tam pa sem čul isto staro pesem, ki mi jo ponavljajo že dolge tedne: "Potrpajte. Niste samo vi v potrebi. . ."

In res sem videl v čakalnici mnogo ljudi, moških in ženskih in mater z otroci in od vseh je odsevala revščina. Neka prezgodaj ostarela ženska v črni obnošeni obleki je imela s seboj tri napol bose in revno oblečene otroke, od katerih je bilo najmlajšemu komaj tri leta. "Tu jih imate!" je bolno kriknila. "Dajte jim jesti in oblecite jih, ali jih pa žive pokoplajte!" Mož, je povedala, že mesece zaman išče relifno delo. Relifni uradniki so jo potolažili, da bo

prišel njen slučaj takoj na vrsto. "Potrpajte še dan ali dva in vse bo v redu . . ."

Jaz pa sem si mislil, da je sreča za nas vse, da je zima že za nami in nas vsaj več ne zebe . . .

Potem pa v urad za javna dela. Stotič v šestih mesecih. Tudi tam so mi svetovali: "Potrpajte. Tudi drugi morajo čakati tedne in celo mesece, preden pridejo na vrsto . . ."

Saj res! In jaz čakam šele šest mesecev, poprej sem sem pa tja še delal kak dan v tednu v tovarni . . . Ali nisem neuvideven? In ali ni sta tudi moj želodec in gospodinja od sile neuvidevna? Potrpajta vendar! Tudi drugi morajo čakati dolge tedne in mesece . . .

Zadnje čase imam večkrat čudno željo: da bi bil medved . . . Prijetneje bi mi bilo: v svoj brlog bi se zaril in skušal prespati najhujšo mizerijo . . .

V šoli so nas učili — kdaj že je bilo to? pred sto ali pred tisoč leti? — "On, ki skrbi za ptice pod nebom, bo pomagal tudi vam . . ." Ampak pticam pod nebom ni sile, zlasti zdaj po leti; pomagajo si na sto načinov . . . Jaz pa ne vem, kaj bo z menoj, ko poide teh 62 centov in me gospodinja zapodi na cesto . . . Včasih razmišljam o vrvi, a mi take misli ne prija; premlad se zdim sam sebi za smrt saj sem si komaj naložil na pleča svoj četrti križ . . . Morda bi bilo bolje, zalučati opeko v kako izložbeno okno . . .? V ječi bi bil pod streho in hraniti bi me morali . . . Ideja ni slaba . . . Vendar bo treba še nekaj dni počakati; morda dobim delo ali vsaj relif, preden bom čisto na robu . . .

Relifna uradnica, ki mi je izprašala vest kakor bi mi je ne izprašal noben spovednik za veliko noč, je hotela med drugim tudi vedeti, ali nimam morda prijateljev, do katerih bi se lahko obrnil za pomoč. Jaz sem se grobo zasmejal, odgovoril ji pa nisem. In ona ni več silila vame s tem vprašanjem. Nemara ima tudi sama že nekaj izkušenj s prijatelji . . .?

Prijatelji! Ej, ni mi jih manjkalo, dokler

mi je sijalo sonce. Ko se je pa nebo nad menoj pooblačilo, so začeli izginjati kot sneg spomladi. Tisti, ki so mi ostali zvesti, so z menoj vred reveži in bi se jih ne upal nadlegovati. Obrnil sem se lahko le na peščico njih, ki mi niso obrnili hrbta, ampak večno jih nisem smel nadlegovati, kajti take muzike je človeku kmalu zadosti. Drugi pa so mi nastavili gluha ušesa in jaz sem bil lahko vesel, ako se niso ponorčevali iz moje zadrege, kakor se je Jamnik, ki me je zavrnil: "Iz lastnih izkušenj vem, da so posojila uničila že mnogo prijateljev... Zatorej, ostaniva rajši prijatelja kot doslej..."

Če bi mu prijatelj v obcestnem jarku od vsega hudega poginil, bi seveda hinavsko zavil oči: "Škoda, da nisem vedel, da je bil mož v stiski..."

Ob dveh sem bil spet doma. Kosilo mi je odščipnilo nadaljnjih osem centov: salama 5c, kruh 3c. Nato sem si zakrpal hlače, skozi katerih zadnjo plat se je začelo nevarno bliskati... Nazadnje sem vzel v roke časopis, ki sem ga bil pobral na ulici. Kakor vidim, v Washingtonu še niso rešili vprašanja relifa in javnih del. Kaže, da naše zastopnike tam v mestu ob Potomacu veliko bolj skrbi usoda lastnikov naših srebrnih rudnikov, katerim bi radi pomagali z višjo ceno srebru... Škoda, da nimamo vsi brezposelni srebrnih rudnikov;

potem bi se najbrž bolj smilili vsem tem ljudskim zastopnikom, ki poznajo malone vse potrebe, le ljudskih ne...

Popoldne sem obiskal več tovaren — tako iz navade in da mi prej mine dan, kajti v nobeni ni dela zame niti za druge, ki nas je mašina izpodrinila za zmirom...

Pravkar sem povečerjal: sir (5c) in kruh (3c) z vodo. Uravnovešena hrana, ha. Moram se smejati, kajti na misel mi je prišlo, da sem se nekoč bal debelosti... Zdaj se je več ne bojim...

Sicer se pa ne smem še pritoževati: mnogim se godi še slabše... Saj na relifu pravijo tako, pa tudi moja gospodinja je mnenja, da mi ni še nobene sile... Vsekakor bi bil lahko še na slabšem... Tako pa imam v žepu še vedno 41 centov — dovolj za dva dni, v sili celo za štiri... In kaj potem? Ko bi jaz vedel...

Treba bo iti pod odejo in prespati vsaj del te mizerije naših dni. Jutri bo nedelja in če se nocojše deževje ne ustavi, bom prebil dan doma. V postelji ne potrebuješ toliko kalorij kot na nogah...

Ampak tista o pticah pod nebom me obletava kot sitna veša... Ptice si pomagajo, če je le mogoče... človek se pa ne zna izkupati iz revščine sredi največjega izobilja v svoji zgodovini...

Drugi Vuk Karadžić

(*Mičun M. Pavičević*)

PROUČEVANJE narodnega blaga napreduje po mnogih deželah. Mehika je lani predpisala razna navodila za zbiranje ljudskih vraž, napevov itd. Na Francoskem je narodopisni kongres 1937 dal pobudo za uspešno nadaljevanje folklornih zbirk, kakršne so imeli v mislih slovstveniki Nerval, Nisard, Champfleury, Theuriet, Richepin. Znanstveno segata v to področje Ch. Freinet in G. Laport, ogromno delo pa je že opravil na tem poprišču A. Van Gennep... Iz male Estonske sem prejel zadnjih 10 let okoli 20 knjig o narodnih pripovedkah ali popevkah. Sovjetija vodi plodnosne poizvedbe v tem pravcu po vsem nepre-

glednem ozemlju svoje oblasti ter objavlja izsledke v lepih izdajah.

Slovenci so slično gradivo otimali pogube že pred več ko sto leti, vendar je najti še vedno kaj paberkov, dokaz neutrudljivi L. Zupanc in njegove belokrajinske pravljice. Zadnje čase sem naletel na poročila o podobnih bolgarskih zbornikih. A iz Srbije, oziroma Črne Gore nas zasipa z neizčrpnimi zalogami "Karadžić črnogorske anekdote," Mičun M. Pavičević, čigar življenje in delo je prikazal hrvatski književnik in kritik Dr. Mato Hanžeković-Gabrijel v studiji "Junak pera," Zagreb 1938.

Pavičević, rojen 30. novembra 1879, nosi med svojo prtljago nič manj ko 90 del, večjih

ali manjših, 60 tiskanih, ostale v rokopisu. Ta plodni lirik, epik, pripovednik, narodni in politični borec, poleg kralja Nikite največkrat napaden Črnogorec, si je znal pridobiti sotrudnike, ki so mu nanegli neverjetno kopo zgodbic. Te so bile deloma prevedene v slovenščino, češčino, ruščino, poljščino, laščino, angleščino, nemščino, madjarščino, francoščino. Med večjimi izdajami stoji prevod nemškega slavista Dr. Gesemanna "Helden, Hirten und Hajduken" in napovedani francoski cvetnik v Parizu. Izvirni verzi njegovi so preloženi na bolgarski, češki, francoski, ruski in romunski jezik, ter esperanto. V angleščini lahko čitaš njegove Gorske ruže, Mountain Roses (Chicago, 1909), in Apotheosis of the Immortals.

S Srbi je Pavićević krenil skozi albansko Golgoto in prispel na Krf, odkoder je z odobrenjem srbske vlade odrinil v Ameriko kot narodni agitator in opravičivši svoj posel, se je vrnil v Beograd ob koncu aprila 1919.

* * *

Neko popoldne se Mićun napoti z dvema prijateljema v new-yorški hotel MacAlpin. Pri vходу je stal ogromen črnc v sijajni livreji za reklamo. Mićun je stopal spredaj v prekrasni črnogorski obleki s kanadsko kučmo na glavi. Ko zamorec uzre gorostasa Mićuna, se odmakne, zakrivi usta in oko mu jezno šine. Mićun se naglo obrne k prijatelju:

—Kaj me je ta črnc tako zverinsko pogledal?

—Nič, Mićun, prosim te, reče prijatelj, ki je dobro poznal ameriške razmere. —Črnc misli, da ga hočeš izpodriniti v službi.

* * *

Mićun čaka 10 minut, da bi mogel preko prometne ulice v New Yorku. Promet pa je čedalje večji. Iti do križišča, kjer stoji prometni stražnik, se mu zdi predaleč.

Vročina tišči. Nazadnje se orjaški Črnogorec odloči, dvigne svojo veliko grčavko in zagazi v ulico, natlačeno z raznimi prometili. Vozači obstanejo kot vkopani, meneč, da je Pavićević eksotičen knez, kakršni se v najčudnejših opravah često vidijo v New Yorku. V tem pride P. čez cesto in stopi na pločnik: okrenivši se, zamahne z gorjačo na desno in levo ter da znamenje, naj gredo vozovi dalje. (Iz zvezka: Mićun M. Pavićević, Črnogorci u pričama i anegdotama, knj. 19, Zagreb, 1939).

Na nekem delu v Ameriki so Črnogorci sekali šumo. Po dobljenem odmoru so vsi polegali v gosto senco in počivali dalje, nego je bilo treba. Njih nadzornik, Američan, ki je že sicer čul, da so Črnogorci nenavadno leni ljudje, se hoče o tem sam preveriti. Iz žepa potegne pet dolarjev, pristopi bliže in reče:

—Kdor je med vami najbolj len, naj vstane in pride do mene, da prejme te dolarje.

Komaj Črnogorci vidijo denar, vstanejo in vsak prične s svoje strani klicati:

—Daj jih meni, jaz sem najbolj len!

Eden izmed njih pa vendar obleži, Cicović iz Nikšića, pod drevesom in ne da bi glavo dvignil, veli Amerikancu:

—Prinesi mi jih sem!

—No, ti si pravi lenuh, pripomni predstojnik in mu vrže pet dolarjev. (Mićun M. Pavićević, Črnogorci I. 1928).

* * *

Vaso Mišić iz plemena Piperov je pripadal socijalistični stranki, čeprav tedaj med Piperi ni imela privrženecv. Župan Ilija Popović ga vpraša, zakaj si je izbral baš to stranko, ko so tu druge s številnimi pristaši, na primer radikali in demokrati. Vaso mu pojasni takole:

—Radikali! Radi i kali (dela in moti). Danas rade, s sutra kale . . . Demokrat —demon rogat! Od tega je postalo njih ime. . . A socijalis? To je čisto i jasno kao sunce. Zato sam ja samo socijalis!

* * *

Vrnil se je Črnogorec iz Rusije in pričel praviti zbranim sorodnikom in sosedom o novih izumih. Med drugim pride do brzjava.

—To ti je žica, po kateri lahko govoriš odtod v Rusijo, s komur te je volja.

—Kako po žici, ako si človek božji?

—Lahko. To je isto, kakor če bi tu na Cetinju sedel maček in potisnil rep do Podgorice. Vi pridete v Podgorico, pa ga vščipnete v rep, on zamijavka na Cetinju, da ga vsi slišite. Tak je tudi telegraf: Tukaj ga vščeneš, a tam nekje priprava zacvili. (Pavićević, Črnogorci, IX.)

* * *

Djoko Laković iz Podgorice, narodni zdravnik in velik šaljivec, se je Turkom maščeval z gorkimi šalami za vse zlo in nasilje. Na semanji dan okoli 1870 ujame čebelo, pokliče muslimanskega dečka in mu da groš, da

bo na dlani nosil živalco in vpil po sejmu: "S . . i, muha, meda!"

Ako boš na glas klical, ti dam še groš!

Fantek je opravil nalog. Razburjenje velikansko. Takoj so zasumili Djoka, ki je že odnesel pete proti Črni gori. (Crnogorci, XVIII.)

* * *

Novak Mrvaljević se vrača iz Amerike. V prvi jugoslovanski luki ga pretresejo orožniki in najdejo pri njem samokres. Poskušajo mu ga vzeti. On se protivi, pomeri na orožnika in mu spusti dva strela v prsi. Obsojen je na robijo. Ko so ga izpustili, se je vrnil domov potrtn in žalosten.

—Kaj je s teboj, Novače? ga vpraša brat Andrija.

—I kaj, nič, zadela me je nesreča, a zadela me bo še večja.

—Nikar, ubožec, pomiri se z usodo.

—Kako se bom, bratec, pomiril, ko sem v mračnih ameriških rudnikih ostavil najboljši del svoje mladosti? Prišel sem z nekaj dolarji in orožjem, da se spet umaknem v svojo pojato na Velestovu. Ko stopim z nogo na prag svoje domovine, so me hoteli razpasati kakor žensko. Jaz se nisem dal, ubil sem kraljevega človeka; drugače ne bi bil imel obraza, da se vrnem na svoj dom.

Neki dan je Novak rano vstal, krenil v planino in naložil velik kres, da so ognjeni jeziki sikali pod oblake. Slek se je, se pre-križal in se zaletel v živi plamen, vpijoč na vse grlo:

—Gori, Novak Mrvaljević, ko ti je srce zgorelo in si ostal praznih rok, da se s teboj norčuje staro in mlado. (Crnogorci, VIII.)

* * *

Andrija Popović iz Katunske Nahije, ki se je že pred leti preselil v Severno Ameriko, se vrne v Črno Goro, da se oženi. Iskal je mirno ženo. Stana Ivaševa se mu prikupi, zasnubi jo in jo vzame. Po svatbi odpotuje v Ameriko. Spotoma je žena pohlevna ko jagnje, vse gleda, kako bi možu ugodila in ga zadovoljila.

Stopivši s parnika v New Yorku, se Stana iznenada obrne k možu in vpraša s spremenjenim glasom:

—Slišiš, Andrija, ali je to dežela Amerika, kjer žena zapoveduje?

—Da, to je Amerika, Nju-Jork! A kaj izprašuješ, saj menda ne misliš ti meni ukazovati?

—Jaz, seveda, ne mislim drugače kakor je tu navada . . .

—No, no, počakaj malo tu, da si kupim tobaka.

Skoči na prvi tramvaj za ogrom. Stana in Črna Gora ga nista več videli.

Pazila je na kovčega in čakala moža do noči, dokler je oblasti niso prijele in jo še z istim brodom napotile v Trst, odonod pa v Črno Goro, da bo svoje žive dni pripovedovala o svoji smoli. (M. M. Pavićević, Crnogorci, XIII.)

Anton Debeljak.

Ko je črnc bil kralj

HAITI, ki je sedaj razdeljen v dve "republiki," od katerih je bila vzhodna, Santo Domingo pred dvema leti pozorišče brezumnega, zverskega klanja, ki je čitateljem gotovo še v spominu, spada med Velike Antile; otok je hribovit in znan zaradi pogostih potresov in zaradi svoje krvave zgodovine, ki se je pričela takrat, ko so francoski veleposestniki in gospodarji začeli vpeljavati afrikanske sužnje za obdelovanje njihovih kavnih, sladkornih in bombažnih nasadov.

Poglavje sužnosti v Ameriki sploh ni lepo; trpljenje zamorcev se je pričelo že na lad-

jah, ki so jih prevažale iz Afrike in so bile vedno tako natlačene, da so prisilni potniki komaj dihal. Trgovci, ki so se bavili s to kupčijo, so bili brezdušni in kapitani so jim večinoma bili enaki. Črnci so stradali, pretepali so jih neusmiljeno, če so oboleli, ni bilo zanje nobene zdravniške pomoči in če se je prikazala ladja, ki je zasledovala take kupčevalce, so jih, če so videli, da ne morejo ulti, enostavno poskakali v morje. V krajih, kamor so bili namenjeni, so jih prodajali kakor živino in večina gospodarjev je ž njimi ravnala kakor z živino. Hudo se jim je

godilo v naših južnih krajih, še hujše pa po otokih in na Haitiju je bila njih usoda, kot se zdi, najbolj okrutna.

Haiti je bil francoska posest od leta 1677. Pravi gospodarji na otoku so bili veleposestniki, ki so zemljo dobili večinoma zastonj — za "zasluge," katere so si pridobili za "kralja in domovino." Vzlic visokim naslovom in dolгим vrstam "plemenitih" pradedov so bili suroveži in neusmiljeni izkoriščevalci, ki niso "črne slonovine" sploh smatrali za ljudi. "Stanovanja" ubogih črncev so bila slabša od hlevov; noben priganjač ni bil brez biča, kazni za pregreške, ki pogostoma niso bili nič drugega kot utrujenost in omedlevica, so bile bestialne in gospodarji so si lastili pravico nad življenjem in smrtjo. Seveda ni nikomur prišlo na misel, storiti kaj za izobrazbo sužnjev in tako je razumljivo, da vlada še danes na otoku največje praznoverje, polno vraž, ki so jih črneci prinesli s seboj iz Afrike. Uradna vera je sicer katoličanstvo, toda "vudu" ima še vedno večjo moč od zakramentov in mamalojsi in papalojsi, veliki duhovni hudičevega češčenja, imajo večji vpliv od kanonikov in škofov. Noben tujec ni pripuščen k njihovim skrivnostnim obredom, spojenim s krvnimi žrtvami, malo število tistih, ki so na skrivnem mogli kaj opazovati, ve le toliko, da je skoraj vse prebivalstvo pod vplivom misterijoznega, odpornega in barbarskega praznoverja.

To se ne more razlagati z zamorčevim nagnenjem do malikovanja in do absurdno mističnih obredov, ne z njegovo nesposobnostjo racionalnega mišljenja, ne z njegovo prirojeno nekulturnostjo; črneci v Zedinjenih državah so bili privlečeni sem iz istih krajev, imeli so iste prednike, iste vraže in čarovnije, pa so vendar izmed njih prišli veliki možje, učenjaki, umetniki, vzgojitelji, politiki in v splošnem je njih duševni nivo precej enak onemu belcev. Če najde Father Divine med njimi praznoverne sledbenike, če tuptam prakticirajo "vudu," se ne sme pozabiti, da ni med belokožci nič manj smešnega sektarstva, da je vsak prerok našel pristaše med njimi, da se astrologi bahajo z vplivom, ki ga imajo na poslance in senatorje in so ga baje celo imeli v Beli hiši in da je napovedovanje bodočnosti iz dlani, iz kristalov, na podlagi števil (numerologija) večinoma izvrsten business.

Korenine haitskega poganstva je treba

iskati v zgodovini zatiranja in izkoriščanja, kateremu je nevednost bila potrebna in ki je črnce navajalo, da so se ločili od belcev. To seveda ni bilo težko, ker jih ti itak niso marali in so imeli zanje le prezir in zaničevanje. Ta ločitev pa je nujno povzročila, da so se oklenili svojih starih tradicij in pričakovali pomoči od svojih bogov, ko je od belega niso mogli dobiti.

Tako je tudi razumljivo, da je bila njih zgodovina krvava in omadeževana tudi v časih, ko je po drugi strani bila najsijajnejša. Kljub nasprotnim trditvam avtorskih pisarjev niso sužnji nikdar ljubili biča in ognjenega žiga. Tudi haitski črneci so prenašali prevzetnost in okrutnost svojih gospodarjev, dokler si niso mogli pomagati. Leta 1791 pa je vstal med njimi Toussaint L'Ouverture, telesno majhen, duševno pa velik in pod njegovim vodstvom so se sužnji uprli. Revolta je bila uspešna in črneci bi bili želi vse plodove svoje zmage, da ni bil Toussaint preveč zaupljiv. Ko je v Franciji prišel Napoleon na krmilo, so njegovi ljudje povabili Toussainta na kosilo na neko ladjo in vodja črncev je sprejel v znamenje, da je preteklost pokopana in se začne nova doba. Mož ni poznal diplomacije bele kulture in njenih trikov; ladja je odplula v Francijo, kjer so ga vrgli v neko ječo v hribih in tam je umrl. Toda smrt enega voditelja ni zlomila odporosti črncev; Toussaintu je sledil Dessalines. Tudi njega so se hoteli iznebiti na podoben način; tudi njega so povabili na kosilo, ne na ladjo, ampak v veliko dvorano, obdano z drugimi sobami, v katerih so bili skriti vojaki. Past je bila nastavljena in francoski mogotci bi bili dosegli svoj namen igranje, če ne bi bili črneci, ki so vedno bili pod nadzorstvom priganjačev in niso smeli ziniti besede, da je ne bi bila vjela nepoklicana ušesa, izumili molčečega jezika, ki so ga le oni razumeli. Neka stara zamorka je podala Dessalinu skledico in njen pogled je srečal njegovega. Razumela sta se brez besed. Francozi v svojih sijajnih uniformah so govorili sladko in prijazno, naenkrat pa je Dessalines zatulil kakor lev, potegnil sabljo, skočil na mizo, odtod do okna, pa skozi okno na cesto, zajahal pripravljenega konja in klical črnce na orožje. Po hribih so zažareli kresovi, črneci so se zbirali v gruča, v tolpe, v armado, francoski vojaki so naskočili, toda črni bes jih je ko-

sil kakor seno in Dessalines je postal haitski kralj.

Ampak velikan kot uporniški vodja, je postal otrok kot kralj. On ni bil prvi te vrste. Znal je rušiti, ko je bilo to potrebno, za ustvarjanje pa ni imel daru. Z oblekami je hotel posnemati evropske kralje in njihove dvore, prirejal je ples in dvorske slavnosti, nekega dne pa je bil na ulici ustreljen.

Njemu je sledil Henri Christophe, velikan, ki je meril štiri palce nad šest čevljev in imel jeklene mišice, inteligenčen, četudi je znal zapisati le svoje ime. Bivši suženj, ki si je s trdim delom in uljudnim značajem izkrčil svojo pot. V mestu Port-au-Prince je dobil službo zaznamovalca pri biljardu. Enkrat je izzval jezo nekega veleposestnika, ker se je drznil vpričo njega spregovoriti in ta ga je z biljardsko palico tako udaril po glavi, da se je zgrudil. Henri ni tega nikdar pozabil. Ko je postal kralj, je poiskal Francoza v postelji, ga potegnil na ulico in s svojo roko ubil.

Henri je imel druge spomine. Enkrat so gospodarji zakopali črnca do vratu v pesek in trkljali topovske krogle proti njegovi glavi. Drugič je gledal, ko so nekega zamorca živega devali iz kože zaradi nedoločenega prestopka. Vse to se je globoko zajedlo v njegovo dušo in padlo kakor črne pege na njegov značaj. Bila bi naloga zdravniških izvedencev, dognati, koliko je to vplivalo na njegove živce in bilo v zvezi z njegovo poznejšo boleznijo. Ameriški pisatelj O'Neil je njegov konec umetniško orisal v svoji drami "Emperor Jones," zgodovinska dejstva pa so bila, dasi tragična, nekoliko drugačna kot na odru.

Henri je imel namen, urediti in utrditi državo in jo modernizirati, pa je prezrl, da se tak proces ne more izvršiti od danes do jutri. Masa včerajšnjih sužnjev, pijana zmage, ni bila pripravljena za velike naloge, ki jih je on imel pred očmi. Z nekaterimi svojimi eksperimenti je imel srečo. Neke vrste buča je bila skoraj najvažnejši produkt na otoku, ker je črncem služila za skledo, za lonec, za steklenico in kozarec. Henri je poslal vozove na vse strani, da so nabirali te buče in potem jih je prodajal črncem, ki so plačevali s sladkorjem, s kavo in s tobakom. Te produkte je potem prodajal v Evropo in Ameriko in tako je Haiti dobil denar.

Toda njemu je bil ves razvoj prepočasen;

postal je nestrpen in v zvezi s tem okruten. Na najvišjem hribu je hotel zgraditi palačo, ki naj bi bila obenem trdnjava. Bila je sezidana in še zdaj je tam, ljudje se pa čudijo in vprašujejo — kakor pred egiptovskimi piramidami — kako je bilo mogoče spraviti skozi džunglo na vrh hriba, čez vse strmine, brez moderne mašinerije ves stavbni material in ogromen top. To ogromno delo so izvršile človeške mišice in — strah.

O topu pripovedujejo značilno storijo, ki je morda resnična, morda ne, vsekakor pa zanimiva. Sto mož je vleklo top, pa ga niso mogli premakniti. Henri je gledal. Ukazal je: Potegnite. Potegnili so, a top se ni ganil.

"Vsak deseti mož naj izstopi!" je zapovedal. Storili so to in Henri jih je dal postreljati. Ostali so potegnili in zvlekli top na vrh hriba.

Palača, kateri je dal ime Sans Souci po znani graščini na Francoskem, se je dvigala v višavo. Ta stavba ga je vsega zajela in mu ni dala miru. Nadzoroval je delo in delal tudi sam, pogostoma po noči ob sami mesečini. Ljudje pa so postajali nezadovoljni. Na severu je izbruhnil upor. Henri ni imel več prijateljev; čutil se je osamljenega in bridkost mu je polnila dušo. Da bi potolažil svoje razdražene živce, se je vdal pijači. Opazil je znake nemira tudi med vojaki. Zato je sklenil, prirediti parado in govoriti z njimi. Izdal je potrebne ukaze in se zavedal, da bo znal prepričati vojake in utrditi disciplino. Vse je bilo pripravljeno za parado, naenkrat pa je omahnil. Vsaka mišica, vsak zgleb mu je otrpnil. . .

Poklical je zdravnika, nekega Škota, ki mu je bil zvest in vdan, a storiti ni mogel ničesar. Iz gozdov je prišel žrec, pomešal paprike v rum in mu s tem vso noč drgnil otrple ude. Pomagalo je. Henri je vstal in volja je oživela v njem. S pomočjo drugih je zapustil palačo. Zdelo se je kakor čudež, ko je stopal proti konju, da ga zajaha. Tedaj pa je splahnela moč, zleknil se je in obležal. Odnegli so ga v palačo. Poklical je zdravnika in mu dejal: "Vzemite, kar morete najti, da je kaj vredno za vas in pojdite." Zdravnik se je obotavljal. "Toda. . ." — "Storite kot sem dejal in pojdite. Biti moram sam."

Vsi so odšli. Čez nekaj časa je počil strel. Henri si je pognal srebrno kroglo v glavo in njegovega kraljevanja je bil konec. Njegova

žena in zdravnik sta odnesla truplo do cementne jame in ga vrgla vanjo, da bi ga obvarovala oskrunitve, v deželi pa je bil zopet nered, džungla se je raztegnila čez civilizacijo, ki jo je hotel ustvariti, le razvaline palače še stoje

in zelo stari ljudje se spominjajo, da so jim očetje pripovedovali o črnem kralju Henriju. In staro praznoverje slavi po otoku svoje orgije . . .

Živo ali neživo?

K AJ JE ŽIVLJENJE? Kako je nastalo? Kje je meja med živim in neživim?

Vsak misleči človek je menda kdaj zaslišal ta vprašanja sam v sebi in najbrže ni dobil zadovoljivega odgovora. Nekateri si potem mislijo: "Kaj bi se ukvarjal s tem," in skušajo pozabiti; drugi si pomagajo s tem, kar so slišali ali čitali v starih knjigah, naj bodo brahmanske ali židovske, egipčanske ali grške, poganske ali krščanske. Znanost se pa ne da tako lahko potolažiti; skrajno je radovedna in neprenehoma je na lovu za resnico.

Pa kaj nam more znanost povedati? Kako je ona rešila te uganke?

No — ni jih še rešila. Muči se ž njimi, menda bolj kot prej, odgovora pa še nima, toda približala se je rešitvi in četudi je pot še dolga, je danes že mnogo jasnosti tam, kjer je bila nekdanj popolna tema. S tem pa so nastala nova vprašanja, ki prinašajo nove naloge in hočejo biti rešena, preden bo mogoče, korakati dalje proti cilju; in tudi, če se ta nikdar ne bi dosegel, je vendar vsaka pridobitev vredna ogromnega truda, vloženega v iskanje resnice.

Vsakdo je pač že kaj slišal o bacilih in bakterijah, ki povzročajo vsakovrstne bolezni. Ni še zelo dolgo, ko so se tudi učeni ljudje smejali ideji, da bi organizem, tako majhen, da ga je videti komaj v dobrem drobnogledu mogel okužiti ali celo ubiti človeka. Danes se ne smejejo več. Razen nepopoljšljivih starokopitnežev, ki jim je vsaka novotarija zoprna in se duševno vedno drže materinega predpasnika, ve danes skoraj vsakdo, da je jetika nalezljiva, ker zdravi ljudje lahko vdihujejo bacile, ki se tako radi naselijo v človeških pljučih in spuščajo svoj strup v kri. Kadar se tifus pojavi v kakšnem mestu, vemo, da je z mestnim vodovodom nekaj narobe, ker je prišel v vodo nevarni bacil. Tako je z neštetimi boleznimi, o katerih nekdanj nikakor niso mogli uganiti, kaj da jih povzroča. Strokovnjaki

cenijo, da je sedemsto dva in štirideset živih, malih bitij, od katerih človeško telo lahko oboli. Veliko večino teh ljudskih sovražnikov poznajo tako dobro, da jih lahko opišejo kakor vola in konja, leva in tigra, metulja in ribo. Izložili so jih, goje jih, poznajo njih življenjske navade, vedo, kako se hranijo in množe. Toda eno in trideset bolezni povzroča nekaj tako majhnega, da se je doslej izmuznilo vsakemu poskusu znanstvenih lovcev, ki bi ga radi vjeli. Nobeno sito, ki ga rabijo za filtriranje, ni dovolj gosto, da bi zadržalo to malenkost, v nobenem mikroskopu ga še ni bilo mogoče videti. In vendar vedo, da eksistira in dali so mu ime "virus." Med boleznimi, katerih dolže viruse, so koze, rumena mrzlica, ošpice, otroška paraliza, influenza, nahod, takozvana papigina mrzlica in druge. Kakšnih štirideset drugih virusov napada živino, domače in divje živali, kuretnino, ribe, žuželke in rastline. Pasja steklina, goveja kuga, svinjske koze, zlate nica sviloprejk in mnoge druge bolezni prihajajo od njih. Med rastlinskimi boleznimi, ki jih zakrivljajo virusi, je najbolj znana pegavost ali mozaik. To strašilo tobačnih nasadov je bilo prvič opisano že leta 1857, toda takrat niso vedeli, da je stvar, ki ga povzroča, tako majhen, da gre skozi vsak filter. To so dognali šele leta 1892, ko so dobili nepobiten dokaz za nalezljivost mozaika. Ko so sok obolele rastline filtrirali in vbrizgnili v zdravo tobakovo rastlino, ali pa z njim namazali dlako listov, je bil zdravi tobak okužen. Sedaj vedo, da je ta bolezen najbolj nalezljiva izmed vseh, kar jih povzročajo virusi. Tudi če je okuženo listje posušeno in zmleto v prah, bo ta še po celih mesecih okužil zdrave rastline. Virus se lahko izvleče z eterjem, kloroformom, acetonom in drugimi kemikalijami, pa ne izgubi svoje strupenosti. Znaki te bolezni so svetlo zelene in rumene pege na listih, ki se menjajo s temno zelenimi. Za preučevanje te kuge in

njenega povzročevalca so porabili ogromno množino tobačnih rastlin, ki so jih umetno okužili. Delali so neštete in raznovrstne poskuse. Tako so okuženo listje po preteku gotovega časa zmleli, stlačili in izločili sok, v katerem se je nahajal virus.

Ta članek bi se razvlekel v brošuro, če bi hoteli podrobno razpravljati o protoplazmi, o enzimi in podobnih rečeh. Omeniti je pa treba toliko: protoplazem, to je tista snov, ki je glavni del vsake žive — človeške, živalske ali rastlinske stanice, obsega v glavnem proteine, masti in karbohidrate. Enzimi so kemične sestavine živalskega ali rastlinskega porekla, ki povzročajo kemične pretvorbe, na primer oksidacijo (rjo), hidrolizo i. t. d. Med njimi je pepsin, ki je znan tudi mnogim kuharicam. Ima to lastnost, da prebavlja organske proteine.

Prej omenjeni sok okuženega tobaka so vlili v poskusno cevko in mu dodali pepsina, da bi spoznali, ali vpliva na virus in kako. Čez nekaj časa so s tem sokom namazali zdrave rastline. In nobena ni bila okužena. Te poskuse so ponavljali z vso skrbnostjo in rezultat je bil enak.

Dejali smo, da pepsin prebavlja protein; ne vpliva pa na mast, ne na soli, ne na karbohidrate. Iz tega se mora sklepati, da je virus, ki ga je pepsin prebavil, protein po naravi.

Nekatere kemikalije izločijo proteine zelo naglo. Take kemikalije so dodali okuženemu tobačnemu soku, ne da bi bili primešali pepsina. Tudi v tem slučaju se zdravi tobak ni okužil. Če pa so dodali kakšno nevtravno tekočino kot vodo, se je zdrava rastlina okužila, kadar so namazali takega soka nanjo. Tudi to kaže, da mora snov, ki povzroča bolezen tičati v proteinu.

Da bi še bolje dognali virusovo naravo, so nadaljevali poskuse. Kakor v drugem slučaju, so rabili nevtravno tekočino, dodali so pa amonijev sulfat. Iz raztopine so dobili kristale. Te so podvrgli posebnim procesom, da je bila vsaka nečistost in vsaka živa snov izločena.

Zakaj "vsaka živa snov?" — Zato, ker ni znan noben protoplazem, ki bi mogel kristalizirati.

Vprašanje je sedaj bilo: Ali morejo ti kristali okužiti zdrave rastline, ali ne?

Nekoliko kristalov so raztopili v nevtralni tekočini. Kako redka je bila ta raztopina, si je mogoče misliti, če se pove, da je prišel na kakšnih sto milijonov delov tekočine en del kristala. S to slabotno raztopino so poskropili zdrave tobačne rastline in vse so se okužile.

Kar izhaja iz tega, je to, da so bili kristali sestavljeni iz mnogih proteinovih molekulov in da je vsak molekul teh kristalov en virus.

Podvrgli so ga kemični analizi in dognali, da je molekul zelo velik, seveda, kar se more pri molekulu smatrati za veliko. V njem so našli ogljik, dušik, vodik in klor. Ni pa znano, koliko atomov obsega in kako so površeni.

Ali je ta virus živ, ali ne?

Bakterije, ki so brez dvoma virusom najbližje, se lahko ohranijo, rastejo in se množijo v poskusni cevki na neživih hranilnih snoveh. Virus se ne more rediti v poskusni cevki. Toda če pride najneznatnejša množina tega strupa na tobak, okuži normalno rastlino, v par dneh je ves nasad okužen in virus se je milijonkrat pomnožil.

Ali ni ta sposobnost množitve lastnost življenja?

Zdi se, kakor da je živ v gotovih okolščinah, v drugih pa neživ. Če pride na tobakov protoplazem, je živ in uničuje kakor vihar, brez tobaka je pa mrtev in ne napravi več škode kot sterilizirana voda.

Znanost se bavi z mnogimi drugimi pojavi in naskakuje trdnjavo skrivnosti od mnogih strani. Ruski kemiki so, na primer, pred kratkim strli gotovo množino znanih bakterij in precedili dobljeni sok, tako, da ni ostala nobena stanica cela. Potem so ga podvrgli gotovim kemičnim procesom in produciral je amonijo prav tako kakor žive bakterije v steklenici, kjer se hrani z juho.

Vse to še ne rešuje prvotnega vprašanja, kaj je življenje in kako je nastalo, vendar pa odstranjuje mnogo zaprek spoznanja in kaže vsaj toliko, da med živim in neživim ni tista ogromna razdalja, ki je iz enega sveta delala dva. Vse bolj se zdi, da je iz enega v drugega naraven prehod, ki ni zahteval mogočnega zaleta in velikanskega skoka, temveč le korak preko črte, ne debelejše od tiste, ki loči živalstvo od rastlinstva, kuščarje od rib, moderne človeka od pitekanropa.

In znanost ni končala svojega dela.

ANTON DEBELJAK:

Nesrečni godec

Po belem svetu sviral je gosli golorok
pred leti Vaclav Hora, neznan ubog otrok.

Naključje ga privede na tujčevo posest
in tam lepo zagode, modrici svoji zvest.

A bil je Mihel Mora čemerren gospodar:
"Marjetko mojo gledaš, nesramni ti sholar?"

Tu doli v mračni kleti minil te bo tvoj smeh,
ko dolgčas boš preganjal in ležal na drveh."

Opletel hlapec urno roké mu je z vezmi:
"Na, klatež, tule v kleti se brati zdaj z ušmi!"

Mučenec Hora Vaclav, ležišče je trdo,
golazen se razpasla po tebi je grdo.

A vendar klije v duši ti up, zeleni up,
srca ti ni razjedel temačne ječe strup.

Tedaj pa po namembi nasese neki dan,
da k Mori se povabi trop ljudstva razigran.

Veseli svatje v hiši ozro se v slednji kot,
uganejo, da v kleti se skriva vinski sod.

Pri tem jetnika Horo pustijo na prostost:
"Uživaj, borni bratec, iznova vso sladkost."

Mladostnik vedro krene in roma križem svet,
razcvita se ko roža pa svira dvajset let.

Razkošno zdrav postopa, žaré se mu oči:
noben vrstnik ne kaže bohotnejše moči.

Nevedoma zavije (divjal je piš in grom)
nočišča prosit Moro, zloglasni tuji dom.

Krivic pomneč nekdanjih, še hujših mu želi:
okrutni Mihel gosta vkleniti brž veli.

V temnici zdaj je ležal, zatohlejši ko pred,
naš godec Vaclav Hora, prepadel ves in bled.

Mrčes ogaben grize spet godca dan in noč,
mu sok življenja pije in roga se na moč:

"Le mirno trpi, Hora, če kri se ti suši.
Pravico zgodovinsko imamo me uši!"

OPOMBE K PESMI "NESREČNI GODEC."

Josef Hora, rojen leta 1891, je znan češki lirski pesnik in pripovedni pisatelj.

Mihel: Der deutsche Michel—nemški velikan.— V srednji nemščini (Mittelhochdeutsch), iz katere se je razvila sedanja nova nemščina, "michil" je enak grškemu "megas," "megale" in latinskemu "Mag-nus."

Primerjaj: Na Gorenjskem "Velesovo," iz Vele-selo; nemško "Michelstaetten."

Narečno: Meklenburg—Velehrad.

Indsko: maha-radža—magnus rex (veliki kralj.)

Mora—sitnež, gnjavator, dreznjač.

★

Vaclav Hora (Vaclav, tipično češko ime) je v pesmi pač predstavnik češkega naroda; to razlaga smisel zanimive Debeljakove pesmi.

"Uši" ne potrebujejo posebne razlage.

Hitler -- kako dolgo še?

KAKOR o vsakem človeku, ki igra na svetu kakšno vlogo, tako je naravno tudi o Hitlerju razširjenih mnogo govoric vsake vrste. Da stoji na čelu velike države, ni največja zanimivost; angleški kralj vlada nad imperijem, ki je neprimerno večje od Nemčije, toda o njem se piše in govori le tedaj, če se zgodi kaj posebnega v zvezi z njim; ko je brat sedanjega kralja odstopil, da se je mogel poročiti po svoji volji, je bilo to za ljudi, ki poslušajo inčitajo bolj zanimivo od vseh njegovih državnih akcij, ko je bil tron še njegov.

Hitler je bil ničla, pa je postal v Nemčiji več kot nekdanji cesar Viljem. To je, kar ga dela ljudem najbolj zanimivega; zdelo se je nemogoče, da bi se ves nemški narod povaljal v prahu pred človekom, čigar znanje ne zadostuje, da bi "zdelal" kakšno srednjo šolo; verjeti ni bilo, da bi Nemčija, ki je dala svetu toliko bojevnikov za napredek in svobodo, sprejela nacistični jarem. Kar je bilo videti nemogoče, se je pa zgodilo, Hitler je postal kancelar in "firar" in vse mencanje oči ni izpremenilo neverjetnega dejstva. Ljudje, ki se radi zanimajo in ljubijo senzacije, so videli le golo dejstvo, pa se niso mnogo ukvarjali z vprašanjem, kako, v kakšnih okoliščinah in zakaj se je zgodilo; sicer bi morda prišli do spoznanja, da v tedanjih razmerah, deloma po zaslugi zaveznikov iz zadnje vojne, deloma zaradi prevelikega optimizma naprednjakov, ki so tudi preveč zaupali "geniju nemškega naroda," deloma zaradi kritičnega gospodarskega življenja, zlasti zaradi velike nezaposle-

nosti, nekoliko tudi zaradi starostne oslabelosti Hindenburgove in še drugih vzrokov, ki se najdejo brez posebnih skrivnostnih žarkov, ni bilo treba skoraj nič drugega kot dolgega jezika, bombastičnih obljub in dovoljenja vsaj ene skupine velekapitalistov, da se je moglo zgoditi, kar se je.

Socijalisti, komunisti, liberalci, katoliški centrumaši se niso mogli upreti oboroženim nacijskim tolpom, ker sami niso imeli orožja, armada, ki seveda tudi ni bila taka kot je sedaj, je mislila, da pripravljajo naciji pot povratku Hohenzollernov in je zaradi tega po svojem rojalističnem nagnenju sprejela Hitlerja kot bi vsakega sovražnika republike. Hitler torej ni prišel na krmilo po svojih zaslugah, po svoji intelektualni moči, ampak razmere so ga dvignile. Ljudje pa večinoma nosijo nevidne naočnike, ki več skrivajo kot razodevajo in njegovo poveljevanje se jim je zdelo nekaj mističnega; in ko je potem — zopet le vsled slabosti in strahopetnosti svojih nasprotnikov dosegel razne uspehe, se je ta vtis misterioznosti še povečal. Hitler je neprenehoma na prvi strani dnevnikov in povsem naravno je, da govore o njem tudi tisti, ki ne pišejo poročil in člankov in da so njihove govorice prav tako raznovrstne in protislovne kakor časnikarske reportaže in ocenitve.

Med temi legendami je ena, ki se je zelo razširila in trdi, da je pravi Hitler že dve leti mrtev in da nastopa na njegovem mestu eden njegovih dvojčkov. Sicer je res, da Nemci pogostoma vidijo v avtu Hitlerja, ki ni Hitler,

ampak trditev o njegovi smrti je bosa. Nastala je prav tako kakor legenda o cesarjeviču Rudolfu, v čigar smrt na tisoče ljudi še tedaj ni hotelo verjeti, ko bi bil najbrže že naravne poti umrl, tudi če ne bi bilo nikdar tragedije v Mayerlingu. Hitler živi in pravljice o njegovi senci, ki ga nadomešča, so smešne. V Nemčiji je nekoliko mož, ki bi bili tisti hip, ko bi Dolfe zatisnil oči pripravljeni, stopiti na njegovo mesto, tudi če bi se morali stepsti med seboj. Njegova smrt se ne bi mogla zatajevati niti štiri in dvajset ur. Živ je, ampak zdi se, da postaja drugo vprašanje bolj resno: kako dolgo bo še trajala njegova moč?

Seveda odgovor ni lahak. V sami Nemčiji je na stotisoče ljudi, ki ne upajo v nič drugega kot v vojno, ne ker jo ljubijo, ampak ker bi morala dati tudi njim orožje v roke in bi omogočila revolucijo, brez katere po njihovem prepričanju ni rešitve. Na vojno se ne more vedno gledati s pacifističnega stališča, ampak kakor v vsakem političnem vprašanju je treba jemati vse razmere v poštev.

Slišijo se pa tudi druga, manj pesimistična mnenja. Pred kratkim je neki bivši socialistični poslanec iz Nemčije, ki je pozneje tudi sodeloval v podtalnem protinacijskem gibanju, objavil v ameriškem časopisju članek, v katerem izreka mišljenje, da Hitlerjeva samozavest peša, da se njegovo gospodstvo nagiba h kraju in da ga v enem letu več ne bo, vsaj ne na čelu tretjega rajha. Hitler je dal naročilo za posebno veliko in močno letalo, primerno za polet v zelo veliko daljavo in omenjeni pisatelj je prepričan, da se firar pripravlja na beg, če pride njegova ura. Alternativa je: vojna ali mir. Če pride do vojne, jo mora Nemčija izgubiti, tudi če se ne bi jemala revolucija v poštev; v tem slučaju mora Hitler slediti Viljemu. Če ne bo vojne, bodo pa gospodarske razmere v Nemčiji, ki so že sedaj neznosne in se neprenehoma slabšajo, postale nevzdržne, ker je vsa zaposlenost osnovana na vojni industriji in polom, ki mora priti, spodri tudi Hitlerja iz dežele.

S tem problemom, a z drugega stališča, se bavi tudi švicarska Basler National Zeitung, ki je vedno dobro poučena o razmerah v Nemčiji. Članek pripoveduje, kako je Hitler prišel do tega, da silno zaničuje vse ljudi in ne spoštuje nikogar. Če ima koga sprejeti, nikdar ni

več točen. Kdo je tako važen, da ne bi mogel čakati na firarja? Sam pa je silno občutljiv za vse, ker bi ga prikazalo smešnega in besni, če vidi v tujih listih risbe, ki ga delajo komičnega. Toda če ga slikajo kot brutalnega ali kot vojnega boga, mu je to všeč. Pred kratkim je čital prevod iz nekega ameriškega lista, kjer je bilo rečeno, da ima Nemčija deset tisoč bojnih letal in da jih vsak mesec lahko zgradi tisoč. "Kakšna oslarija!" je zaklical; "ampak prav je in ni jih treba motiti, če verjamejo take neumnosti."

Septemberski dogodki so še povišali silno visoko mnenje, ki ga ima sam o sebi. Ko je Chamberlain prišel v Berchtesgaden, je fotograf Hoffman dobil nalog, da sname njegovo sliko, kadar pojde po stopnicah gor, tako da bo videti, da gleda Hitlerja od spodaj. Monakovska konferenca je zbudila v njem pravi Napoleonski kompleks. Ko se je pripeljal v Krkonoše, se je v svojem avtu obrnil in dejal: "Da, gospodje, svet streže meni, ne jaz svetu!"

Pri vsem tem nima resničnih prijateljev. Od Roehmove smrti vika tudi svoje najbližje tovariše. Okrog njega je neprenehoma vsaj nekaj njegovih osebnih gardistov, imenovanih "samomorna četa," ker so prisegli, da si sami vzamejo življenje, če bi se njihovemu gospodarju kaj zgodilo.

Odkar je odšel dr. Schacht, je Hitler bolj nervozen in občutljiv kot kdaj prej. Po uradih v Wilhelmstrasse se vsak čas sliši: "Za božjo voljo, ne izzivajte firarja!" Njegovo duševno stanje je vedno napeto in svoje telesno stanje popolnoma zanemarja. Šport sovraži v vsaki obliki. Ker se je začel debeliti, se daje masirati in se hrani z orehi in sadjem. Ko se je peljal v Čehoslovaško kot "triumfator," je imel vse žepe svojega površnika napolnjene z lešniki in neki častnik njegovega spremstva je dejal nekemu časnikarju, da se čudi, kako more pojesti take množine te hrane.

Sicer nima v svojih navadah nobenega pravila. Včasih gre spat pred enajsto ali dvanajsto, včasih pa ostane pokonci do štirih zjutraj in njegovi služabniki morajo ostati budni, dokler ne gre sam v posteljo. Njihova naloga je, da ga zabavajo, kolikor najboljše morejo. Njegovo hišo Wachenfeld na Obersalzbergu upravljata njegovi sestri Ida Bauball in Paula

Hitler. Dvajset let nista ti dve ženski slišali besedice od njega. Živeli sta nadvse skromno na Dunaju od male penzije, ki jo je Ida dobivala, ker je njen mož padel v vojni. Ko je nenadoma prišlo njegovo vabilo, je Ida takoj sprejela, toda Paula je imela svoj ponos. Njen odgovor je bil: "Dvajset let sva živeli v bedi in ti se nisi zmenil za naju niti, ko si imel vsega dovolj. Sedaj pa jaz ne maram imeti nobenega opravka s teboj." Pobotala sta se šele, ko je Hitler po anšlusu prišel na Dunaj.

Za sistematično delo je Hitler prav tako nesposoben kakor za urejeno življenje. Uradnih ur sploh nima, na njegovi pisalni mizi ni nikakršnih spisov. Načeloma ne mara študirati poročil poslanikov in drugih zastopnikov. Edini dokumenti, ki ga zanimajo, so stavbinski načrti in vojaški zemljevidi. Večkrat se druži z mlajšimi štabnimi častniki, ki ga poučujejo o skrivnostih vojaške strategije. Kar se pa stavbinstva tiče, igra sam strokovnjaka. Včasih se po vso noč posvetuje z osemindesetletnim profesorjem Albertom Speerom o novih javnih zgradbah. Pred kratkim dograjena kancelarska palača je nastala na ta način. Najbolj izredna stavba je pa brez dvoma orlovo gnezdo pri Berchtesgadenu, o katerem je svet prvič zvedel od francoskega poslanika Francois-Ponceta. Ko se je prišel posloviti od Hitlerja, ga je avto pripeljal v navidezno podzemsko mramorno jamo in od tam ga je dvigalo potegnilo 650 čevljev navzgor v stekleno hišo, kjer je Hitler ponosno čakal nanj. Dom je zgrajen nad prepadom, v višini 6,500 čevljev. Videti ga je mogoče le iz zraka.

Tukaj dela svoje načrte in je prepričan,

INDIJANSKI ŠOTORI. V raznih knjigah, ki se bavijo z življenjem starih Indijancev, čitamo, da so živeli v "Vigvamih" ali "Tepijih," to se pravi, v šotorih in človek dobi vtis, da je bilo to njih redno stanovanje in da drugih sploh niso poznali. Ta nauk je osnovan na pripovedovanju prvih belcev, ki so prihajali z Indijanci v dotiko in so včasih le površno opazovali, včasih so pa tisti, katerim so pripovedovali svoje doživljaje in opazovanja, površno poslušali. Indijanci v severni Ameriki so pač imeli šotore, kadar so potovali, sicer pa so imeli trajna bivališča. Dr. J. G. Townsend, zdravstveni ravnatelj v indijanskem uradu Ze-

da ima preroški dar. Ni pa špiritist. Zlasti verjame, da lahko gleda v bodočnost, kadar gre za njegovo osebno usodo. Za presenetljivo okupacijo Čehoslovaške se je odločil, ker je imel občutek, da mu je le še eno leto življenja dosojeno. In zadnje mesece, kadar koli pride kakšno važnejše vprašanje na dnevni red, ponavlja melanholično: "Hiteti moramo. Moj čas poteka."

Ali se zaveda kakšne bolezni, ki jo smatra za neozdravljivo, ali čuti, da peša, ali res le verjame v svoj preroški dar — vsekakor potrjuje to, da je na čelu Nemčije nenormalen mistik, čigar miselni aparat ni v pravem tiru in mora neizogibno voditi do megalomanije. Nič nenavadnega ni, da slede temu duševne depresije in ker se možaku ves svet suče okrog njega, ni glavno vprašanje, kaj bo s svetom, kaj z narodi, ampak kaj čaka nanj. V takem stanju ne misli, da se utegnejo ponesrečiti njegovi načrti, da more njegovo blufanje postati neuspešno, ampak da se njemu, največjemu človeku, ki ga je rodila mati, približuje smrt. Hiteti mora, zakaj kadar njega več ne bo, bo konec vsega.

Zanimiva dejstva in zanimiva razmišljanja — toda to vendar ni podlaga, na katero bi se mogla postavljati politična dejanja. S Hitlerjevo smrtjo more državnik računati takrat, kadar bo ležal na odru in morda bo položaj takrat vse drugačen kot pričakujejo politični preroki. Po Hitlerjevem mišljenju je lahko vsa Nemčija v njegovi osebi; kdor vpoštevaja dejstva, ve, da to ni res in da tudi njegova smrt ne reši problemov Evrope, ampak jih lahko še bolj zaplete.

dinjenih držav, govori o tem v *Scientific Monthly*. V sedanji državi New York je irokojsko pleme živelo v ograjenih vaseh; hiše so bile iz drevesne skorje, dolge in so imele prostora vsaka za šest do osem družin. Znotraj so bile urejene na podoben način kakor sedanji spalni vozovi na železnicah, ena vrsta nad drugo. — Mandani so gradili hiše, podobne kupolam in pokrite z zemljo, da so bile hladne poleti in tople po zimi. Puebli v sedanjih zapadnih državah, so gradili hiše iz kamna ali iz prsti, podobne sedanjim "apartmentnim" hišam, le da je bilo treba v zgornja nadstropja lezti po lestvah, ker niso imeli stopnic. Takih hiš še mnogo stoji.

Drejčetova pot

E. K.

(Nadaljevanje)

Kogar cesar ne potrdi, skrije se kot ranjen ptič,
manj bi v srcu ga bolelo, če bi ga ošinil bič.
Še dekle se zanj sramuje, briše si skrivaj oči,
brez miru potekajo ji trudne, žalostne noči ...

Se li plašiš, sin kmetije, ki ti strah je bil neznan?
Misliš, da je puška težka in prehud vojaški stan? —
Strah? Bojazen? — Prezirljivo, tiho Drejče se smehlja,
malomarno le zažvižga in slovo tem mislim da.

Nova puška bo igrača, nič skrivnosti v njej ne bo.
Stroj mogočni razodel je svojo dušo in telo;
če tovarna, tuja, čudna ni pobila mu moči,
kdo naj se v cesarski hiši čudnejših strahov boji?

Tisoč in stotisoč drugih ve, kaj je vojaški stan.
Vsem enako sonce vzhaja, vsem enako dolg je dan;
v borni koči in v graščini, kjer ljudje so, se živi;
suknja črna ali bela, v tem razlike mnogo ni.

Svet je kot ogromen sejem: trg je kakor brez meja;
znanci, tujci, stari, mladi — mešana je družba vsa;
šala druží se z resnobo in z neumnostjo modrost,
od laži pa do resnice je zgrajen neviden most.

Če želiš igrač, lestencev, čevljev ali zlatih ur,
turških pip, kitajskih zmajev, čarovnikovih figur,
vse in mnogo več dobi se, če je v mošnjici denar,
vse novo je, vse izbrano, dober kup je vsaka stvar.

Tu se kuha, praži, peče, zrak prepoln je vseh dišav;
godba poje, toži, cvili, sliši mukanje se krav;
za bolnike so zdravila — Smrt pred njimi kar zbeži,
a za starca pomladila, da nadlog se iznebi.

Na vrtilniku mladina jaha v svet želja in sanj,
neverjeten, a resničen, če veruješ trdno vanj;
jahajo na konjih, levih, tudi noj je osedlan —
a na koncu odmaknili niso se v nobeno stran.

Včasih Drejče sam verjel je vse, kar pravil je sejmar;
vse blago je bilo pristno, dragocena vsaka stvar,
nikdar nič se ne pokvari, vedno vse bo kot novo
in le danes je na prodaj — nikdar tega več ne bo!

Jutri pa na drugem sejmu zopet isti dirindaj:
ista roba, iste igre, ista vaba — kupi, daj!
Kraj je drug in kupci novi, duh in smoter je enak —
menda od začetkov časa trg in svet je vedno tak.

Vas ima življenje svoje, starih se navad drži;
v mestu šege so drugačne in ljudem se bolj mudi;
a razlike so na vrhu, v globočine ne gredo,
le očem se zde velike, če jih stehtaš, lahke so.

Kmet zarobljen prideš v mesto, pa kot izgubljen zijaš;
kamor se ozreš, so tujci — prav nikogar ne poznaš,
tavaš kakor da na luno si nevedoma zašel —
iz zakletga sveta bi hitro kot vihar ušel.

Pa ostaneš tam, ker moraš in po malem se vživiš,
kmalu svoje temne misli kakor muhe prepodiš.
Včera dom je bil na kmetih; zdaj je tu — pa kaj za to?
Ni ti dano na izbero, nič ne veš, kaj jutri bo.

Tu je pot, pa nič ne vprašaj. Hodi kot ukaz veli;
kamor prideš, boš na svetu in povsod boš med ljudmi.
Včasih najdeš dobro družbo, drugič boš med vsemi sam,
zdaj ponosen boš med njimi, včasih te bo v duši sram.

Zdaj v tovarni, zdaj v vojarni — kakor v mesto iz vasi.
Orglje škripljejo, vrtilnik s konji, sloni se vrtili ...
Cesar kliče, ti ubogaj; česa bi se človek bal?
Ko se vrneš, zdaj neveden, mnogo novega boš znal.

A prečudne bolečine igla zbada ga v srce
kot ko prvič je slovesa čutil pezo in gorje.
Tu tovarišev bo družba, on odide kdove kam;
pol srca bo tu ostalo, brez prijateljev bo sam.

Vzeli so ga—kaj ga ne bi? Takih fantov ni preveč ...
"Ti lahko boš puško nosil in cesarski sukal meč."
Ogledaval ga gospod je in pod mero ga je dal.
mišice mu trde tipal in na tihem se smehljaj.

"Ti si rojen za vojaka, taki fantje so nam všeč;
grize, ki so kost in koža, naj se skrijejo za peč
in pokveke brez poguma naj ostanejo doma;
za vojaka korenjak je, ki slabosti ne pozna.

"Lepa je vojaška suknja, tebi se podala bo
in lovila s svojim čarom bo dekletovo oko;
nosil glavo boš ponosno in korak ti bo krepak,
da zvenelo bo po tlaku, koder stopal bo junak ..."

Čul prijazne je besede in po zvoku jih spoznal,
bile pa so mu nejasne, njih pomena ni razbral.
Peli so visoko hvalo, a uganil ni, komu;
in pogum so mu dajali, a razumel ni, čemu.

Govorili so o časti—Drejteta je bila sram!
Če bi mogel, bi pobegnil, rad bi kdove kje bil sam.
Nag in gol stoji pred tujci kot ni še pred brati stal—
v srcu zebe ga, a v glavo sili vroč krvi mu val.

Šele ko so mu dejali: "Zdaj potrjen si vojak,"
se je megla razkadila in v očeh izjasnil mrak.
Hitro je pograbil srajco, da nagoto bi zakril,
se poklonil in odhitel, vina žejen se napil.

(Dalje prihodnjič)

Jetika

KADAR SE GOVORI o napredku zdravilstva, ki je v resnici velik, se navadno sliši, da je jetika ena tistih bolezni, ki so tako rekoč premagane in človek dobi vtis, da je ta nekdanja mora izgubila svoje želo in ne zahteva toliko žrtev, da bi se bilo treba zaradi tega vznemirjati. Tuberkuloza bi potem takem bila z družabnega stališča le še majhnega pomena in bi zanimala le zdravnika v vsakem posameznem slučaju, kadar pride k njemu bolnik, potreben zdravljenja.

To pa ni popolnoma točno. Res je pač, da ve medicina o tej bolezni mnogo več kot pred par desetletji, da pozna bacila, ki jo povzroča, da jo tudi zna zdraviti, dokler je čas in ima dovolj znanstvenih sredstev na razpolago, s katerimi bi lahko popolnoma premagala to moro, če ne bi bilo vmes vprašanje, ki tiči v naši družbi za vsakim vogalom, zadržuje napredek na neštetihih potih in vzdržuje znarhijo, v kateri živi človeštvo kljub vsem bahavim poveličavanjem "reda." To je namreč vprašanje denarja.

V Zedinjenih državah umori tuberkuloza poprečno sedemdeset tisoč ljudi na leto in več kot pol milijona jih je v smrtni nevarnosti zaradi jetike. To torej ne kaže, da je bolezen premagana, ampak prej, da je položaj resen. V mnogih deželah je še slabše, malo je tistih, v katerih so razmere boljše. In vendar je jetika v začetku bolezni skoraj v vsakem slučaju ozdravljiva, pozneje pa, če ni že preveč napre-

dovala, v petdesetih odstotkih slučajev. Če bi torej vsak slučaj prišel v zdravniško oskrbo, dokler je bolezen mlada, bi lahko skoraj vsi jetični ozdraveli in v eni ali dveh generacijah bi bila ta kuga res odpravljena. Toda glavno je, da bi se bacili res odkrili, preden imajo priliko, da naredo resno škodo v telesu in to je navadno še preden bolnik sam opazi, da je kaj narobe. Kadar že kašlja, se po noči poti, ima vročino in nemara celo pljuje kri, ni bolezen več "mlada." Čas za zdravljenje z uspehom je, kadar še ni nobenih zunanjih simptomov.

Toda kako naj človek ve, da ima jetiko, dokler ni nobenih vidnih znamenj? — Česar sam ne opazi, najdejo Roentgenovi magični žarki, ki pogledajo v skrovišča človeškega telesa in najdejo hudobne bacile in povedo zdravniku, kaj je treba storiti. Če naj bo jetika kdaj premagana, je potrebno, da dobe vsi prebivalci, zlasti v letih, ko so za to bolezen najbolj dovzetni priliko, da se dajo pregledati in če tajni žarki odkrijejo nevarne mikrobe, da se takoj začno zdraviti.

Jetika je socialna bolezen, predvsem bolezen revščine. Statistično je dokazano, da najde največ svojih žrtev med ubožnejšimi sloji in to je razumljivo. Kdor ima dovolj denarja, se lahko zdravi in sledi vsem zdravniškim navodilom. Če mu ta pravi, da naj gre v Arizono, se lahko odpelje tja, si priskrbi vse udobnosti, se hrani kakor mu je priporočeno, brige pa lahko pusti doma. Za tistega, ki mo-

ra šteti cente, je seveda položaj povsem drugačen. Telesna odpornost igra pri jetiki — kakor pač tudi pri mnogih drugih boleznih veliko vlogo in kdor je izstradan in vsled tega oslabljen, ima že tako rekoč pripravljena pljuča za naselitev bacilov in njih svobodno množitev.

Sedemdeset tisoč smrti na leto, ki so ne potrebne, ker bi se dale preprečiti, je problem, ki ne zadeva le posameznih žrtev, ampak vso družbo. Tudi če se puste vse "sentimentalnosti" na stran, je človek tudi gospodarska enota in vsaka nepotrebna smrt pomeni izgubo delovne sposobnosti, ki tudi v kapitalistični družbi nekaj šteje. Pa tudi milijonar, ki ne pogreša deset ali dvajset tisoč dolarjev za zdravljenje, se rajši izogne sitnostim, ki jih prinaša vsaka bolezen s seboj. Bacili ne poznajo socialnih razlik in če se morejo nastaniti v pljučih, se ne ozirajo na nobeno prepoved. Dokler je jetika v deželi, je nevarna vsemu prebivalstvu in zaradi tega je iztrebljenje te bolezni vprašanje družbe.

Bilo bi neresnično, če bi kdo trdil, da se ni nič storilo zoper jetiko. Skoraj vsakdo pozna znamke, ki se prodajajo zlasti pred božičem v korist družbe, ki se bori zoper tuberkulozo. V nekaterih krajih so bolnišnice, ki sprejemajo jetične tudi, če ne morejo plačati. Toda vse to so privatna podjetja in, kolikor koli so hvale vredna, ne morejo nadomestiti organiziranega družabnega dela. Pobijanje more kot je jetika, je naloga držav in zveze, ki so baje poklicane, da skrbijo za blaginjo prebivalstva.

Res da bi za ta boj bilo treba denarja. Toda nekoliko milijonov na leto, vloženih v ta namen, bi prineslo vsaj toliko koristi kot bojne ladje in podobne naprave. Izgube dela in vsled tega produkcije, ki so posledica nesposobnosti vsled dolgotrajnih bolezni, so večje od stroškov, ki bi jih pobijanje jetike zahtevalo. In medtem ko se izdatki za vojne namene vedno ponavljajo, ker se vsi vojaški instrumenti obrabijo, zastare in postanejo vsled novih izumov nerabni, bi se stroški protituberkuloznega dela nižali od leta do leta in bi v doglednem času odpadli, ker bi jetika izginila iz dežele.

Razen odkrivanja bolezni v času, ko je zdravljenje uspešno in zdravljenja samega je potreben tudi splošen pouk, ki je danes skoraj popolnoma neorganiziran in prepuščen

slučaju. Jetika je nalezljiva bolezen, ampak dasi je to precej znano, je nalezljivosti tisoč vrat odprtih, včasih vsled nevednosti, včasih zaradi brezbriznosti in pogostoma, ker si ljudje ne morejo pomagati. Pljuvanje po tleh, ki raztresa bacile na vse strani, je pač precej odpravljeno. Toda vsak čas lahko vidite človeka naporno kašljati in napolniti s svojim kašljem ves okolišni zrak, brez obzira na to, da ga drugi morajo vdihavati. Odloženo bolnikovo obлеко dobe mlajši otroci; zdravi in bolni spe v eni postelji. Podobnih slučajev bi se lahko našlo brez kraja. Neznanje, ki je krivo nekaterih, se lahko odpravi s poukom, socialne razmere, ki povzročajo druge, pa tudi niso privatna zadeva, temveč spadajo v področje družabnih nalog. Zboljšanje teh razmer je neizogibno potrebno, če se hoče v boju zoper jetiko doseči resničen in trajen uspeh.

Dr. Paul De Kruif pravi v nekem članku: "Tuberkuloza je moritev v masah." Če je to res, in kakor vse kaže, ima prav, je naloga družbe, da odpravi to moritev. Pri tem pa imajo najvažnejšo besedo volilci, zakaj nobena vlada ne stori, na čemer volilci ne vztrajajo in ne vztrajajo z vso odločnostjo.

Poenostavljena psihologija. Neka gospa v New Yorku je šla nakupovat in je vzela svojega devetletnega sinčka s seboj. Ta pa si je izbral prav ta dan za vsakovrstno nagajanje in se je vedel tako drzno in nepristojno, da je imela z njim največje križe. Takoj ko sta vstopila v prvo trgovino, je hotel domov. Kjer se je mati ustavila za nakup, je razmetaval blago in če se je prodajalka pritožila, je rabil jezik, katerega se ni mogel naučiti v nobeni šoli. Mati mu je prigovarjala, kupovala mu je darila, toda vse skupaj ni nič zaleglo. Na posled se je neki uslužbenec domislil in poklical psihologa, ki je bil za druge namene v trgovini. Ta je pristopil, se sklonil in pošepetal pamžu nekaj v ušesa. Kakor da se je zgodil čudež, je bil fant spreobrnjen in vsa hudičevost je izginila iz njega. Mati se je, vsa srečna zahvaljevala. Zvečer doma je pa sinčka vprašala, kaj je rekel psiholog, da ga je tako čudovito ublažil. Otrok se je obotavljal, naposled je pa izbruhnil: "Dejal je—dejal je—čuj, ti mali smrkavec, zaveži jezik in obnašaj se, kakor se spodobi, sicer ti dam brco, da zletiš odtod naravnost v Hoboken. V moji nogi je moč."

Iz ruske kuhinje

ODKAR SE JE NEKDANJA sveta Rusija pretvorila v sovjetsko zvezo, smo nešteto krat slišali in čitali o silnem pomanjkanju, o stradanju, umiranju od lakote in podobnih pretresljivih pojavih. Ni dvoma, da je v teh povestih kolikor toliko resnice. Nobena revolucija ne ostane brez posledic in ruska revolucija je bila krvava vsled odpora privilegiranih slojev in temu sledeče civilne vojne. Francoska revolucija je porodila neštete tragedije — a kakšna bi bila zgodovina zadnjih stopetdesetih let brez nje? Kdor čita, kaj se je tukaj godilo po končani civilni vojni, mora priti do zaključka, da tudi tukaj ni bilo vse "law and order."

V Rusiji — kakor povsod — so bili pogoj, ki so nujno ravnali potek dogodkov in za nas so šola, ki nam že sedaj daje mnogo nauka in nam ga bo dala še več, kadar bomo bolj natančno poučeni o dejstvih, ki so še vedno zavita v precej gosto meglo.

Po omenjenih razlogih verjamemo, da je v Rusiji bilo in da še je pomanjkanja. In s stališča nasprotij je zanimivo slišati povest iz istih krajev v povsem različnih barvah, četudi jo navdušenje morda nekoliko pretirava kakor je nepritajeno sovraštvo pogostoma pretiravalo neugodne povesti. Bob Brown se je v Rusiji navdušil za ondotno kuhinjo in govori o njej tako, da se človeku — po domače rečeno — kar sline cede. Brown je Amerikanec, po njegovem pisanju se lahko spozna, da ni ne komunist, ne socialista, ampak zdi se, da je običajne predsodke, če jih je kaj imel, pustil doma, ko je šel na pot.

On pravi, da je treba iti v Rusijo, če hoče človek dobro jesti. Povsod je — po njegovih besedah — dovolj svežega, sladkega masla in vedno žlica goste smetane za boršč. Nikjer ni imel tako debelih in sladkih malin kot v Rusiji, ki prihajajo večinoma s severa, kjer so najbolj imenitne. Malce sladkorja in kisle smetane navrh — nič boljšega si človek ne more želeči.

Kar se tiče kruha, pravi, smo slišali o strahoti, da mora človek uživati "črn" kruh. Toda njemu se zdi veliko hujše, da mora doma jesti bel kruh brez vsebine in okusa. Tako zvani črni kruh je rjavkast, sočen in zelo oku-

sen, povrh pa je vsa hranilna vrednost v njem ohranjena. Moskva ima — pravi Brown — največje in najbolj moderne pekarnice na svetu in je edina metropola, v kateri je izdelovanje kruha popolnoma mehanizirano.

Za ruske pekarnice se Brown posebno navdušuje in pravi, da nikdar ne pozabi prvega dne v hotelu Nova Moskva, ko je v družbi kakšnih dvanajstih rojakov ugibal, kaj naj bi najprej pogledali, pa je prisopihal neki Amerikanec in jih priduševal, da naj obiščejo najprej pekarnice. On je sam bil pek, mešal je moko in gnetel testo v New Yorku, Parizu in Londonu, ampak še le v Moskvi je videl, kako se peče kruh brez bolečin — sto različnih vrst prihaja vsako sekundo iz peči, ne da bi se jih roka dotaknila, avtomatično se porazdele v predala in potem se svež in čist razvozi po vsem mestu v najmodernejših tovornih avtih.

Kakor ta pek, je bil navdušen canterburški dekan, the Very Reverend Hewlett Johnson, ki je po povratku iz Rusije v London pisal slavo fini hrani, katero je tam užival in čistosti trgovskih pomočnikov, ki da morajo po zakonu biti manikurirani, prav tako kakor se morajo vsi delavci v mlekarnah na mestu okopati, preden začno delati. Isti duhovnik piše:

"Neka trgovina jedil v Kijevu me je posebno očarala. Moderna je, da je ni bolj moderne. Piščanci in klobase, bržlice, že pripravljene z jajci in drobtinami, da jih je treba le še vtakniti v peč, so bile v rednih kupčkih razvrščene na pultu, pod valovitim steklom, ki je zadaj odprto, da je mogoče servirati in da si kupec lahko vse ogleda, a da se nič ne more okužiti. Zledenele cevi so vso omaro spremenile v ledenico."

Ta opis spominja Browna na ribjo trgovino v Moskvi, kjer je domišljija trgovskih pomočnikov dekorirala ves prostor z ladjami, školjkami in morskimi deklicami. V oknih so globoki kristalni bazeni, notri pa velika korita iz mozaika, po katerih plavajo ribe vseh barv; kupec si izbere, katero hoče in prodajalec mu jo vjame z mrežo. V steklenih posodah je vsake vrste kavijar, suhe ribe so naložene na kupih kakor drva, slane v dekoriranih sodčkih,

prekajene, ki so videti kakor zlato, pod steklom, na policah pa dolge vrste kangljic.

Ker je produktivno ozemlje sovjetske Rusije ogromno in živi na njem sto devet in osemdeset različnih plemen, ki izmenjujejo svoje surovine in svoje okuse, je na trgih več vrst izvrstnih klobas, sira, divjačine, sadja, slaščic in vina kot v kateri koli drugi deželi. Brown je videl meter dolge kumare iz severne Sibirijske, ki je nekdanja bila puščava in jo sedaj "gnoji" elektrika. Sveža zelenjava mika oči; divje ptice, ki jih zapadno oko nikdar ni videlo; sadje prihaja od vseh strani, tiste neprekosljive jagode s severa, najsočnejše melone z juga — toliko različnih vrst, da je neki prodajalec v Moskvi pravil, da jih prodaja že dvanajst let, pa še ne ve imen vseh. Zahteva po sladoledu je tako velika, da imajo postavljene cele vrste avtomatov (slot machines), ki prodajajo "Eskimo Pie."

Brown se mnogo peča z vinom, katerega je v Rusiji več kot sto vrst; nekaj časa so poskušali s prohibicijo, kar pa so kmalu opustili. Sedaj se pije mnogo vina, vodka je pa izgubila nekdanji pomen. V Masandri je Brown v knjigi za goste našel opazko, katero je napisal Maksim Gorkij in si jo je prepisal: "Pil sem in sem bil očaran. Odhajam primeroma trezen, ker nimam dosti časa. V vinu je največ sonca. Živeli ljudje, ki znajo delati vino in prinašajo z vinom sonce v ljudske duše!"

V Odesi se je navdušil ob ribi "kambula," prirejeni tako, da je pri Scottu v Londonu ne bi dobil boljše, ob malih ribicah "bički" v paradižnikovi omaki in ob belem vinu. V Novem Rosijsku je srečal inženirja Carla Holmesa, enega tistih ameriških inženirjev, ki so gradili Stalingrad. Bil je v Rusiji sedem let in ko ga je Brown vprašal, kako mu ugaja, je odgovoril: "Imenitno! Želel bi le, da bi mogel ostati še sedem let."

Predaleč bi nas vodilo, če bi hoteli slediti vsem njegovim slavošpevom. Omeniti pa je treba, da se ni omejil na velika mesta, temveč je obšel najrazličnejše kraje po deželi in njegovi vtisi so bili povsod enaki. Med najbolj značilnimi momenti je sledeči: V neki ribiški vasi blizu Leningrada je bilo nenavadno malo ljudi, pa je vprašal, zakaj je vas tako zapuščen. Odgovor je bil, da je ribiška "kolektiva" spomladi imela srečo s slaniki, pa so si razdelili dobiček in z družinami odšli v Georgijo na letovanje.

ANTON DEBELJAK:

V iztočnem mestu

Vulkanska tla, še davno ne ugasla.
Po njih za riško rikše se podijo,
osebe tolste notri ti sedijo,
na glavi slamnik mnogim je od—masla!

In ko pripeka sončna je narasla,
se mastne kaplje jim na vrat cedijo,
cedijo se, pa nove še sledijo.
To, množica, si boš oči napasla!

O, kje si zdaj, Evdaimon, bitje drago,
spartanski ti nesvojnik, ves uslužen,
a zgolj za čisto stvar, za delo blago?

Izginil si s sveta, ponosni suženj,
na tnal rajši glavo dal si tužen,
kot da na njej prenašal bi nesnago.

Materinska tožba

Po tihem, kot da noga mi je bosa,
priplazil sem se tik do žive meje.
Otožen tičji glas prihaja z veje:
tedaj na tleh uzrem mladiča kosa.

Odkod ga je podrla smrti kosa?
Ga s pračo mar otrok zadel v srcé je,
je vzrok nesreči zgolj od slabe reje,
da v vek je onemel še mlad ko rosa?

Ne niza li koralde solzne stara,
ko rahel stok uhaja ji iz kljuna,
ko kliče izpeljančka brez uspeha?

Ta nežni glas človeku dušo para,
ob njem brni v nas najmilejša struna...
Oj tožba mater, kje ti je uteha?

Kakšno bi bilo življenje, da bi ne imel vsakdo nekaj najljubšega, kar mu daje moč in tolažbo, četudi mu iztrgajo vsa druga bogastva? Mnogo jih je, ki se zavedo svojega najdražjega zaklada šele v nesreči, kadar jim ne ostane ničesar drugega več — in solzne oči se zasvetijo od sreče in ponosa. A drugi so ga odkrili že zgodaj v razkošnem trenutku in čuvajo ga kakor svoje življenje.

Iv. Cankar, Vinjete.

Progresivne Slovenke

MILAN MEDVEŠEK

V ČLANKU "Kratka skica o ženstvu," ki je izšel v zadnji številki Cankarjevega glasnika, smo lahko videli krivice, ki so se godile ženski skozi tisočletja. Odrekalo se ji je enakopravnost in svoboda in ji delilo vsako stvar s pristransko mero. Res da njen položaj ni več tako mizeren in nečloveški, vsaj v civiliziranih državah ne, kot je bil še pred sto ali dvesto leti, ko so jo celo v nekaterih evropskih državah prodajali kot živino, vendar pa bo vzelo še veliko truda, preden bo dosegla tisto stopnjo v družbi, katera ji po vsej pravici pripada. Dvojno merilo je še vedno prisotno med nami, eno za žensko in drugo za moškega.

Vse pridobitve, ki jih je ženstvo doseglo v preteklosti, niso prišle same od sebe ali po božji milosti, marveč se je moralo bojevati za vsak pečen napredka v svojih vrstah. V tem boju se je izobrazba izkazala kot najbolj uspešno orožje. Le s pomočjo te bo ženstvo doseglo tisto višino, na katero upravičeno stremi.

Naša žena naseljenka je vstopila v tujino največkrat popolnoma nepripravljena na komplikacije novega sveta. Saj ni imeela ne časa in ne prilike, da bi se dodobra ogledala in seznanila se s svojim domačim krajem, kaj še le, da bi poznala tujino. Vse ji je bilo novo: kraji, ljudje, običaji, jezik in razne druge stvari. Nič ni čudnega, če se je često počutila tako kot v labirintu. In v takem položaju je rodila otroke, male Američane, katerim pa ni mogla biti vselej uspešna vzgojiteljica, pa če se je še tako trudila, kajti manjkalo ji je podlage o stari in novi domovini. Posledice tega so bile in so še marsikje pogubne, zlasti tam, kjer je veliko ust, pa malo kruha. Med nami je veliko otrok, ki so zrastle pred očmi staršev v domače tujce in tako imamo danes med seboj pereč problem, razmerje med starši in ameriško mladino, o katerem sicer večkrat govorimo, a le malo pozitivnega ukrenemo.

Ženstvo v splošnem potrebuje več izobrazbe in širšega obzorja, naseljenka pa toliko več, kajti ona ima čisto svoje vrste probleme. Tega se je v polni meri zavedalo tudi naše napredno ženstvo v Clevelandu, ko je 4. februar-

ja 1934 leta ustanovilo organizacijo z imenom "Progresivne Slovenke." V prvem zapisniku P. S. čitamo, da je naloga organizacije v prvi vrsti izobraževati naše ženstvo v svobodni-selnem duhu in boriti se za splošne koristi vsega ženstva.

Danes ima organizacija šest krožkov, in sicer dva v Clevelandu, enega v Collinwoodu, enega v Euclidu, Ohio, in dva v državi Pennsylvaniji. Navidezno skromno, navzlic temu pa uspešno vrše ti krožki svojo misijo med našim ženstvom. Pa tudi kadar gre za kateri koli drugo napredno stvar in korist našega življa v naselbini, Progresivne Slovenke nudijo svojo pomoč, bodisi na ta ali on način. Veliko so pomagale tudi Cankarjevi ustanovi, kar jasno priča, da razumevajo njen kulturni pomen. Ni dvoma, da bodo stale ob strani te kulturne ustanove tudi v bodoče.

Dasiravno je organizacija še mlada, zaznamuje precej živahnosti na izobraževalnem polju. V nekaj letih je aranžirala nad trideset predavanj. Naj omenim nekatera: Kako si urediti življenje, predavala Josephina Terbižanova; Stare in nove ideje, debata, v kateri je Frances Candonova zastopala stare ideje, Olga Marnova pa nove; Spolni problemi otrok—Vera Candon; Louis Adamič in njegova dela—Vatro J. Grill; Tujezemski starši in ameriški otroci—Milan Medvešek; Zdravje—Dr. F. J. Kern; O dolžnostih državljanke—Vatro J. Grill; Slovenske pisateljice—Anthony J. Klančar; Razvoj človeka—Ethin Kristan; Socijalno blagostanje—Josephine Zorman; Etiketa—Vera Candon; Ženske bolezni—Dr. Frances Dejak; Dijeta—Marian Candon; Razvoj civilizacije—Vatro J. Grill; Združenje naših sil—Milan Medvešek; Negovanje cvetlic—Anton J. Terbovec; Tehnokracija—Dr. Louis Key; Negovanje zob—Dr. Anthony Garbas; Kratka skica o ženstvu—Milan Medvešek. Predavali so tudi Ivan Zorman, dr. V. H. Houser, dr. Frank Jarm, Helen Rice in drugi, toda zapisnik ne pove imena predavanja.

Ta predavanja so lepo izpričevalo Progresivnih Slovenk, dokaz, da vrše izobraževal-

no delo med našim ženstvom, katero je, kakor že povdarjeno, zelo potrebno.

V nekaterih slovenskih naselbinah še danes ni nobene organizacije, ki bi delovala za duševni dvig naših žena. Kjer koli ni podobne napredne ženske organizacije, je priporočljivo, da se ustanovi krožek Progresivnih Slovenk.

Glavni stan Progresivnih Slovenk je v Clevelandu. Uradno glasilo je "Enakopravnost." V glavnem odboru so sledeče kulturne delavke: Frances Candon, predsednica; Paula Klinc, podpredsednica; Mary Durn, tajnica; Anna Zaitz, blagajničarka; Leopoldina Vozel,

zapisnikarica; Agnes Jerič, Frances Gorjanc in Marian Bashel, nadzornice; Mary Ivanush, urednica.

Vse uradnice Progresivnih Slovenk delujejo že mnogo let na našem društvenem in kulturnem polju. Izmed njih pa se je neoporečno iztekla največ zasluga, požrtvovalna in mladeniško agilna Frances Candonova. Pa tudi Mary Durnova, glavna tajnica P. S., ne drži križem rok.

Progresivne Slovenke bodo imele v kratkem svojo prvo konvencijo, na kateri se bo ukrepalo o važnih stvareh, ki naj prinesejo korist vsemu slovenskemu ženstvu v tujini.

Električni mož

NE, TO NI NOV ROBOT, porojen v glavi kakšnega novega Tesle, podoben tistim neutrudljivim delavcem, ki jih je pokojni Čapek postavil na oder in jih privedel do upora proti njihovim gospodarjem. Ne da ne bi bilo nikakršnih robotov v modernem življenju! Čudežne reči so že iznašli in jih rabijo. Na primer: V obednici je zbrana odlična družba, povabljen na kosilo. Sluga v fraku prihaja, natovorjen z jedmi in občudujete ga, ko balansira tako spretno velikansko zalogo; skoraj da se bojite zanj—kaj se bo zgodilo, ko bo moral z vsem tem bremenom odpreti težka vrata? — Nič se ne zgodi, zakaj vrat sploh ne odpira. Tisti trenotek, ko stopi do gotove točke, se vrata nevidno odpro, ne da bi se jih dotaknila njegova ali katera koli roka. Kdo jih je odprl? — Električna. Nevidna, čudotvorna fotoelektrična celica, ki izvršuje vsakovrstne take mirake.

Ampak o teh tehniških skrinostih, ki niso čarovnikom naše dobe nobene skrivnosti več, ne govorim. V sedanjih časih niso več v nikakršni nevarnosti. Nekdaj bi bilo drugače. V dobi carja Ivana groznega je neki Rus izumil letalo in ko je pokazal, da se s svojo napravo res lahko dvigne v zrak, ga je car dal pogubiti, ker je bilo "očitno, da je bil s hudičem v zvezi." Na tisoče "čarovnikov" in "čarovnic" je bilo sežganih zaradi mnogo manjših grehov. Narediti, recimo, telefon, ki sam inteligentno odgovarja na vprašanja, urediti hišo tako, da se temperatura avtomatično regulira in podobne

šale bi bile v tistih časih bolj nevarne kot je sedaj, ukrasti sto pet in dvajset milijonov zlata in ga na tovornih avtih odpeljati pred očmi vsega prebivalstva. Seveda, ukrasti kos šunke, če so doma otroci lačni, je tudi sedaj bolj nevarno, zlasti če človek ne hajla in nima kljukaste ga križa pripetega na rokavu.

No, tudi moderno piratstvo nima nič opraviti z mojim električnim možem. O živem človeku govorim, ki z lahkoto tekmuje z vsako električno baterijo, ki kreše iskre, če švrkne s prsti in napolni človeka z električno strujo, če se ga le dotakne.

* * *

Avtomobil je lep izum in celo starejši ljudje so že skoraj pozabili, kakšen je bil svet brez njih. Ampak vsaka medalja, pravijo, ima dve strani in to velja celo za nikle in dajme, ker ljudje sicer ne bi včasih mogli določati, kdo bo dal za pijačo. Tako ima tudi avto poleg prijetnih in koristnih, svoje slabe in včasih zelo škodljive strani. To je naš prijatelj izkusil, ko se je na veliki cesti tovorni avto zaletel vanj. Vozu se ni zgodilo nič hudega, ampak našega moža so morali odpeljati v bolnico in tam so zdravniki ugibali, ali naj mu odrežejo obe nogi, ali naj poskusijo, kaj more kirurgija storiti z njimi. Popravljali so ta za hojo nedvomno zelo koristna uda in po šestih tednih so mu povedali, da gre lahko kamor koli hoče in niti bergelj ne bo potreboval.

Da so mogli pričvrstiti zdrobljene kosti,

so mu morali v vsako nogo vtakniti kovinasto iglo, katere pa ni čutil.

Prijatelj je bil vesel. Seveda ni verjel, da je bila tista nezgoda sploh potrebna, toda kar se je zgodilo, se ni dalo preklicati in bolje je, imeti popravljene noge kot biti brez njih.

Toda kmalu je postal sam sebi uganka. Nerazumljive reči so se godile. Enkrat je hotel pritrditi žarnico, ki se je bila malo odvila. Ko se je je dotaknil, so se zasvetile vse luči v hiši. Tisti hip, ko je izpustil žarnico, so ugasnile. Kako naj to razloži? Še enkrat se je dotaknil steklene oble in ponovilo se je kakor prej.

Ni mu šlo iz glave in ni mu dalo miru. Človek je radoveden in ne sme zameriti svojemu bližnjemu, če ima tudi to lastnost. Prijatelj bi se bil rad prepričal, ali je bil to z žarnico le slučaj, katerega ne razume, ali pa ima res sam kaj opraviti s tem čudnim pojavom. Naredil je nekoliko eksperimentov. In glej—če se je le dotaknil električne ure ali tiste male pečice, v kateri se opeka kruh, se je vžigalo pokvarilo. Če je stisnil znancu roko, je ta zakričal in odskočil, zatrjujoč, da je videl plamen in dobil okus po soli. Vse to mu je bilo nerazumljivo in nikakor mu ni šlo v glavo, zakaj se vsi znanzi branijo njegove roke.

Prekipelo je pa nekega dne, ko je prišla žena domov z novo frizuro, pa jo je objel in poljubil. Žena je zakričala, se zagugala in skoraj padla na tla. Mož je v strahu poklical zdravnika. Ta jo je preiskal in naposled izjavil, da je morala priti pri pralnem stroju v dotiko z električnem tokom in ji je svetoval, naj drugič natakne gumaste rokavice.

Nato je naš prijatelj odpeljal zdravnika na stran in mu povedal, kakšne čudne reči je že doživel, odkar je prišel iz bolnice. "Poglejte!" je dejal in švrknil s prsti, iz katerih so praskale iskre. Zdravnik je ostrmel, ni pa vedel sveta, ampak je obljubil, da se vrne.

Naš mož je preživel prihodnja dva dneva kakor v peklu. Ničesar se ni upal dotakniti. Kaj bi se zgodilo, če bi prijel za žarnico? Kaj, če se dotakne živega človeka? Zadnja izkušnja z ženo ga je navdala s takim strahom, da se je bal celo, stopiti blizu svojega avta. In ko je bil sam v tihi sobi, se mu je zdelo, da sliši šumenje kakor iz generatorja.

Nepričakovano slučaj mu je razodel resnico. Sitnosti je imel z zobmi in v laboratoriju si jih je dal fotografirati z Roentgenovimi

žarki. Naenkrat je tehnik zazijal; vsa merila na dijatermičnem stroju v njegovi bližini so poskočila na sto.

"Vi ste človeška baterija," je dejal. "Z dobro anteno bi bili lahko radijska oddajna postaja. Odkod imate vso to elektriko?"

Naš mož mu je razložil vse svoje sitnosti in povedal, da se je vse pričelo, odkar se je vrnil iz bolnice. Omenil je svojo nezgodo in kako so mu zakrpali noge.

"V vsaki nogi imate po eno kovinasto iglo. Nemara sta ti igli iz različnih kovin. Tako bi se stvar dala razložiti. Ena bi tedaj bila pozitivna, druga pa negativna; električni tok gre iz pozitivne v negativno in vi postanete baterija."

Tehnik je napravil svoje poizkuse. Ampaža je bila nadnormalna. Voltaža je bila presenetljiva...

"Čudno je le, da niste še koga ubili. Saj ste živ električen stol na dveh nogah."

Mož je prebledel. V dvomu je vprašal, ali bo moral žrtvovati svoji nogi, ali bi mogel storiti kaj drugega, da bi nehal biti večna, živa nevarnost. Tehnik ga je potolažil.

"Denite kovinast podplat v čevelj in spojite ga s ploščico na peti. Če to storite, boste prav tako varen kakor otrok v zibelki."

Mož je storil to in sedaj lahko stiska roke prijateljem, napolni svoj avto z gazolinom in — poljubi svojo ženo.

Vse to ni bajka. Mož živi v mestecu Eureka v Californiji in ime mu je Carter Coleman. In če bi ga kdaj srečali, vam rad pove vso zgodbo.

Kdor se hoče učiti zgodovine, naj se ne zanaša na "zgodovinske" filme, ki prihajajo iz Hollywooda. Nekatere teh slik — ne vse — so pač lepe, toda z zgodovino imajo prav malo opraviti. Ko je "The Great Waltz" bil na dnevnem redu, je bilo vsaj povedano, da ne slika Straussovega življenja in človek je tem lože užival lepoto slike in krasne melodije. Toda Marie Antoinette, Mary of the Scots, Suez, Jesse James in mnogo drugih je bilo prikazano brez vsake take opombe in mnogo gledalcev je mislilo, da gledajo, kar je zgodovinsko resnično. Vse te slike pa so bile prikrojene okusu producentov in direktorjev, z zgodovino pa niso imele nobene druge zveze kot da so nekatere v filmih nastopajoče osebe res živele. Če hočete torej res zgodovino, jo poiščite v knjižnici.

E. K.:

Julkina zmota

(Nadaljevanje)

TUDI JULKA JE MISLILA na cilj in na tihem se je smehljala, ker se ji je utrjevalo prepričanje, da se ji ne odmika več. Ne sme dovoliti, da bi se odmaknil. Slučaj ji je prijazen, ampak sreča ima peroti in v pravem trenutku jo je treba pograbit, da ne odfrči. Bilo bi preneumno, da bi po tolikem trudu, po vseh skrbnih pripravah naredila napako in bi se ji ptič izmuznil iz rok. Ne, to se ne zgodi...

On se je popolnoma prepustil njenemu vodstvu; premalo moči je čutil v sebi, da bi obrnil svoje misli kamor koli od svojega poželjenja. Opazil je njen smehljaj in si ga je razlagal kakor mu je najbolj ugajalo. Ona ga je namenoma nekaj časa vodila po cesti, dokler se ji ni zazdelo, da se je nekoliko iztreznil in ne bo preveč nadležen; nekoliko pravice naj si pa vinski duhovi vendar ohranijo in pomagajo njenim načrtom. Ko je opazila, da že nekoliko bolj trdno hodi, je zavila v stran, čez travnik, za katerim je vabil zelen gozdiček. Govorila je o travi, o cveticah, o metuljih, kakor da bi hotela sama sebe prepričati, da ljubi naravo, o kateri v resnici nič ni vedela. Bile so prazne besede in Lipman jim je prikimaval, dasi so šle mimo njega kakor veter, ki mu je hladil od vina razgreto čelo. Tudi njemu so bila polja in trate, drevje in žito, zemlja in nebo deveta briga, ampak njeno umetno navdušenje je prodiralo skozi meglo do njegovih možgan in vzbujalo občudovanje; ljubezen do vsega, kar raste in kali, more biti le odsev tiste ljubezni, ki tli v njenem srcu in bi jo on rad razpihal v neugasljiv plamen, v mogočen kres, segajoč do neba. Morda se njegove misli niso odele prav v te besede, ampak nekaj takega je čutil in okrog srca mu je lazila celo neka sentimentalnost, ki mu je bila popolnoma neznan, kadar se niso njegove misli mešale z alkoholnimi soparami.

Srečno ga je privedla do gozda in šele ko sta bila tam, se je do dobrega zavedel, kje da sta. Tedaj je vzkliknil od veselja kakor otrok, ki so ga Vile pripeljale v začarano deželo, ali kakor prazgodovinski človek, kadar je uzrl gotov plen. Nekaj je bilo v tem vzkliku, kar

je Julko osupnilo, tako da je obstala in dejala: "Morda bo bolje, če ostaneva kar tukaj ob robu in ne greva med drevje."

Ta misel ni bila v nobenem načrtu, ni bila rezultat nobenega tehtanja, ampak le Lipmanov vzklik jo je izvabil. Ali izrečena je bila in njega je zadela kakor mrzel curek.

"Zakaj?" je vprašal, globoko razočaran kakor fantalin, ki se je hotel iti igrati na ulico, pa mu je mati prepovedala.

"Zato, ker se mi zdi, da vas zrak še ni ozdravil in se nimate dovolj v oblasti," je odgovorila in se čudila, zakaj tako govori.

"Se nimam v oblasti?... Mislite, da ne vem, kaj počenjam? Ali ste to hoteli reči?... Pa se motite." Postavil se je kakor vojak in salutiral. Potem se je — vse po vojaško — obrnil na desno, pa nazaj, pa na levo. "Ali bi se mogel tako kretati, če bi bil pijan?" je vprašal.

Bilo je smešno in Julka se je komaj premagala, da se ni zakrohotala.

"Pojdiva torej bolj v senco, toda obljubiti mi morate, da se boste vedli kakor se spodobi. Ne pozabite, da so moje noge zdrave in jim pot do postaje ni predolga."

Strmel je vanjo kakor da je govorila kitajščino.

"Ne morete mi očitati, da se ne vedem vedno spoštljivo," je jecljal in iskal besede, da bi povedal, kar ga je tlačilo, pa mu jih tudi materinski jezik ni mogel dati. Kaj naj bi dejal, da bi bilo prav? Najbolje je, da molči in ne zapravi prilike, na katero je čakal, odkar se je ta strast razvnela v njem.

Našla sta prostor, ki je bil kakor ustvarjen za počitek in sedla. Nekaj časa sta molčala, ker nobeden ni vedel, kako bi začel, kaj bi dejal. Julka se je spomnila davno minulega časa, ko je tako sedela z Whitneyjem, a siloma je prepodila ta spomin. Naposled je dejala: "Kako mirno je tukaj! Kako blaga je ta tišina. Človek bi kar zadremal." — "Če bi bil sam," je potem dejala.

"Če ste zaspani, pa ležite," je svetoval, "stražil vas bom kakor angel varuh."

Njegov glas pa ni bil nič angeljski in Julka ga je zavrnila:

"Rekla sem, če bi človek bil sam. Nisem vas privlekla sem, da bi se dolgočasili, opazujoč spečo deklico iz pravljičice. Včasih morda celo smrčim, kar ni prijetna muzika."

"Tega vam ne bi zameril. Jaz tudi smrčim, kadar sem truden."

Julko je zbodlo. Mislila je, da je z besedo o smrčanju izrekla dober dovtip, on pa govori resno. In smrčanje ji je bilo zoprno kakor nahod.

No — kam zahaja ta razgovor? Vse to ne vodi nikamor, gotovo ne k njenemu cilju. K njenemu svetlemu cilju, ki je visoko nad vsem dosedanjim zgrešenim življenjem, kamor ne segajo vekomaj zbadajoče igle skrbi, kjer se izpolnjujejo želje v blagem ozračju, kjer ni ponižavanja in — kjer mož smrči.

Julka, Julka, kam bezljajo misli? Pamet v glavo! Spomni se, po kaj si prišla...

Dobro, dobro. Vrniti se je treba na pravo pot. Odskakovati se ne sme, zdaj sem, zdaj tja, sicer se ne pride nikamor... Ampak smrčanje vendar sovražim...

Julka se je vrnila na pravo pot. Popolnoma zastoj ni nobena reč na tem svetu in če ne bo treba plačati večje cene, bo kupčija še vedno dobra.

Zakaj ji prihaja zopet Whitney na misel? Kdo pravi, da je s tem plačala veliko večjo ceno? Živel je brez njega doslej, živel bo poslej in pokazala mu bo, da on ni edini moški na svetu. Pokazala mu bo, izdajalcu...

Julka, Julka, tvoje noge se opletajo, tvoja pot se čudno zavija. Pa si dejala, da se ne sme odskakovati...

"O čem razmišljate?" se je oglasil Lipman in zdramila se je. Moralo se ji ne sanjati. Pa ni hotela spati...

"Nič posebnega," je odgovorila z zaspnim glasom. "Kar tako. Čudno je to življenje. Nič drugega mi ni bilo v glavi. Moje misli so menda zaspale."

"Moje so tudi," je pritrdil. "Ta zrak upijani človeka bolj kakor vino. Spati ne bi mogel na prostem; za to mora človek biti v postelji. Ampak ležal bi in sanjal z odprtimi očmi."

"Pa ležite," je odvrnila in se spomnila, kako je spal pri mizi in v taksiju in sta ga z Whitneyjem spečega odpeljala domov, ne da bi bil vedel, kaj se godi ž njim.

"Ali mi ne boste zamerili?" je vprašal in se zleknil. Bilo je prijetno, le vzglavja ni mo-

gel najti. Prekladal je glavo sem in tja in na posled mu je ona dovolila, da jo je položil na njeno nogo.

Vzdihnil je.

"Tako bi človek ležal do konca dni."

"Ne recite tega, ko veste, da ni res." Govorila je že z mehkim glasom, ne premehkim, ampak vendar zapeljivim.

"Zakaj ne bi bilo res? Saj vendar veste—"

Segla mu je v besedo kakor otroku, ki blebeče kaj neumnega, pa se tega ne zaveda in mu ni zameriti.

"Nič ne vem, razen tega, da nihče ne more preležati vseh svojih živih dni. Vi tudi ne. Kadar boste doma, vas bodo kosti bolele in kleli boste, da ste tako nerodno ležali."

"Nerodno! — Nikdar v življenju še nisem tako prijetno ležal. Zakaj ne bi moglo biti vedno tako lepo?"

To "vedno" mu je prišlo na jezik, da sam ni vedel, kako. Julki pa je ta besedica prišla prav kakor da je čakala nanjo.

"Ali je lepo, ali ne, ne vem. Postelja menda ni premehka. Ampak tudi če bi bilo lepo, veste dobro, da ne more biti vedno in tudi veste, zakaj da ne."

"Zakaj ne?" je vprašal kakor da se mora prepirati. "Zakaj ne? Kdaj mi boste verjeli, da vas ljubim? Kako naj vam dokažem, da boste prepričani?"

"Zakaj ne? — Zakaj vprašujete tako, ko dobro veste, da nisem svobodna?"

"Vedno me polivate s to mrzlo vodo. Kako naj vedno mislim na to malenkost, ko vem le to, da vas ljubim."

Vzravnal se je napol, da je mogel govoriti z večjim naglasom in njegov obraz se ji je približal. Nehote je odmaknila glavo.

"To ni malenkost," je odvrnila, "in če vprašate svoj razum, vam bo povedal, da nalaga zakon dolžnosti, ki jih poštena žena ne sme in ne more zatajiti."

Zleknil se je zopet in se zacmeril:

"Jaz vas ljubim kakor vas noben mož ne more ljubiti, vi me pa s svojim modrovanjem polagate na led."

"Če bi me res ljubili kakor trdite, bi se potrudili, da bi me razumeli."

Obmolnil je in strmel v nebo. Po glavi so mu drvele neurejene misli, ki niso povedale ničesar. Julka ga je gledala in lahko ji je bilo

opaziti njegov nemir. Toda tudi ona je molčala. Molčala in čakala. Njena ura se bliža. Mora se bližati. Le sedaj nič ne pokvariti. Odvrnila je pogled in zrla v daljavo. Naposled mu je rahlo položila roko na glavo kakor mati bolnemu otroku. On jo je avtomatično pogladil.

Naenkrat je planil kakor da ga je sršen pičil, se obrnil, pokleknil, iztegnil roke, jo objel in pritegnil k sebi in stisnil. Tako hitro se je to zgodilo, da je bila Julka povsem nepripravljena, presenečena in kakor udarjena. Ko se je zavedla, je vstala.

Lipman je jecjal: "Julka, Julka, Julka!"

Ona si je popravljala krilo.

"Obljubili ste mi, da se boste vedli kakor se spodobi..."

Očitaneje je bilo v njenem glasu, jeze pa ni bilo.

"Obljubil sem, obljudil sem," je mrmral, komaj vedoč, kaj govori. Ko je Julka sunkoma vstala, so se njegove roke odtrgale od njenega vrata in obstal je pred njo v nerodni poziciji; sedaj je bil videti kakor zasačen grešnik, ki ne more utajiti svojega greha, pa se upira priznanju, da je greh bil greh. Kaj bi povedal, kako bi razložil, da bi užaljeni dal zadoščenje, pa da svojim željam ne bi zaklenil vrat?

"Da. Obljubili ste; kako ste mogli pozabiti?"

Polglasno je vprašala, besede so bile zategnjene, skoraj bolj tožeče kot obtožujoče kakor spovednikovo svarilo, kadar se mu grešnik smili in je pripravljen, da mu odpusti.

V njegova ušesa je prihajal bolj zvok kot smisel besed in ta je bil blag, prizanašajoč, vabljuv. Bila je glasba, ki vpliva na čute in gre mimo razuma. Segla je v njegove notranje globočine in tam je našla jedro njegovega bitja, razpihala iskre strasti in pokopala vse opešane pomisleke. Vzravnal je svoje zgrbljeno telo, ni pa mogel rokam in nogam dati toliko moči, da ne bi drgetale; vse, česar se človek nauči, čemur se privadi, kar ga je likalo, mu oblačilo zunanost in notranost po zahtevah najnovejše mode, je izginilo kakor da nikdar ni imelo prave moči in ostalo je le to, kar je bilo od nekdanj, ker se da skriti pod svilo in čipkami, si dopovedati, da ne rjove in tuli v vzgojeni družbi kakor divja žival v džungli; ostalo je, kar se je vsega naučilo le po sili, kar se je zavleklo v kot in se potuhnilo, zadremalo

in zasanjalo, pa nikdar ni umrlo, nikdar ni izginilo iz njega. Zbudilo se je, ko je prišel trenutek, ko so vezi popokale, se odeje zrahljale, ko je izginil svet zakonov in šeg in prepovedi... Vino opaja, strast zmaguje v tekmi z najmočnejšim žganjem.

Glava se mu je majala na vratu kakor da bi, če bi bilo v njej kaj razglabajočih in stvarjajočih misli, hotela reči, da je vsako upiranje zaman; pa ni bilo v glavi nobenega nadzоровanja, nobenega vodstva in nobene kontrole; vse to je prevzela živalica, majhna, silna, samovoljna, brezobzirna. Prevzela je poveljstvo nad vsem...

Stopil je — en korak, dva, in bil je poleg nje. Njegovi roki sta ji legli okrog vratu in okrog pasu kakor dva mogočna jeklena trakova. Julka se mu je hotela izviti, toda vsak poskus je bil zaman. Če bi bil hotel, je menda ne bi bil mogel izpustiti.

"Julka, Julka," je govoril s tresočim glasom, šepetajoč, kričeč in jo vedno bolj stiskajoč, "jaz vas ljubim, to je vse in nič drugega ni potrebno. Ljubim vas. Povejte, kaj naj storim. Povejte; ničesar ni, česar ne bi storil..."

"Ničesar ne morete storiti," je šepetala, še vedno se trudeča, da bi se oprostila, "ničesar ne morete storiti in jaz ne morem storiti ničesar. Tudi če bi hotela..."

"Vse se lahko stori. Nič ni nemogoče. Ljubezen je močnejša od vsega. Moja ljubezen je kakor ognjenik. Zasuti ga ne morete."

"Uiti je treba od njega, preden padeva oba vanj." Njen telesni odpor je pešal in on jo je še tesneje privil. "Pustite me," je šepetala, "saj veste, da je nemogoče, da ne sme biti. Pustite me."

"Kaj je nemogoče? Vse je mogoče, kadar ljubezen ukazuje."

Skušal jo je poljubiti. Ona je obračala glavo, da bi mu umaknila usta.

"Kdaj boste razumeli, da je v meni poštenost? Vse je nemogoče, dokler sem vezana na drugega, dokler ima drugi vse pravice."

Sedel je, ne da bi jo izpustil in jo potegnil s seboj, da jo je imel v naročju.

"Ljubezen ima največjo pravico, vse drugo je le oblika. Recite, da me ljubite in vse drugo pride. Recite, recite..."

"Povedala sem vam vse, kar se da povedati. Pustite me in pojdiva!"

"Ne, dokler mi ne poveste. Drug ima pravice? Te se izbrišejo kakor pisava na tabli z mokro gobo."

"Kaj mislite?" je vprašala z glasom največjega začudenja. V tej uri je znala igrati svojo vlogo.

"Zakoni se sklepajo, zakoni se razvezujejo. Zakon brez ljubezni je nepošten in jaz sem tisti, ki vas ljubi."

"Sama strast govori iz vas. Če bi trezno mislili, ne bi nikdar rekli teh besed."

Izpustil jo je in planil po konci.

"Kdaj že bi vam bil povedal to, če bi mi bili dali priliko. Julka, Julka, pustite moža, ki ni vaš po pravici in bodite moža. To ni nič težkega. Odvetniki uravnajo vse."

Pokleknil je in jo objel, sedaj nežno kakor plah zaljubljenec.

"Vse storim, kar boste hoteli. Vsako željo vam izpolnim. Svoji ženi napravim življenje, da se ji bo sreča nasmihala iz vsakega kota..." je nadaljeval.

Beseda je bila izrečena. Če bi bil mogel pogledati Julki v dušo, bi bil tam čital zmagovalje.

"Sedaj govorite kakor otrok. Pijanost vas je premagala in kadar se iztreznite, vam bo žal vsake besede."

"Pijanost, pijanost. Ta pijanost ne mine nikdar. Besede so v meni ves čas, le na jezik niso znale priti. Julka, nič drugega ni treba kot da rečete: da."

Bil je izpremenjen. Strastni divjak je postal nežni ljubimec, ki ne naskakuje, temveč prosi milosti. Prižemal jo je tesneje, a njegove roke so se zdele mehke.

Julka je naslonila svojo glavo na njegovo ramo.

"Ni verjetno," je šepetala. "Kako bi bilo mogoče, da bi žrtvovali svojo prostost..."

Ni ji dal dokončati.

"Kaj je moja prostost vredna brez vas? Kako bi ne dal prostosti, ko bi dal življenje za vas?"

Julka je vedela, da je to pretirano. Zaljubljenec govore tako. Ampak vedela je tudi, da ga ima v svoji roki in da se ji več ne izmakne. Še nekaj časa je izražala dvome in ga navajala, da je iskal vedno močnejša zatrdila svoje ljubezni.

Naposled je dejala: "Če bi smela verje-

ti... Da, pripravljena bi bila, postati vaša žena. Če bi vedela, da vam ne bo pozneje žal..."

Rotil se je in prisegal, jo prižemal in ji gladil lase. Čudna omotica je objela tudi njo. Čutila je, kako ji bije srce, kri se ji je zdela vroča in je silila v glavo, v ude ji je prihajala slabost in zopet moč. Sklonila se je k njemu in ga poljubila. Stisnil jo je kakor z železnim obročem.

Naenkrat se je zavedla. Kar se dobi zastoj, za to se ne plačuje... Rahlo se je izvila. On je globoko vzdihnil, a branil ji ni. Vstala je.

"Čas poteka. Pozabila sva na vse. Menda je to res ljubezen," se je nasmehnila. "Treba bo iti."

Ugovarjal je, toda ona ni odnehala in vzdihujoč se je vdal...

(*Dalje prihodnjič*)

Slaven Nemec. Pariška L'Humanite' poroča:

Slavni nemški humorist Werner Fink, ki je sedaj v nekem nemškem koncentracijskem taboru, je enkrat vprašal svoje poslušalce: "Kdo mi more povedati ime nekega Nemca, ki je slaven po vsem svetu, predstavnik arijskega plemena in izredno inteligenten? Prve tri črke njegovega imena so Goe..."

Kakor v zboru so poslušalci odgovorili: "Goebbels!"

Fink je zmajal z glavo: "Res, da je Nemec, tudi slaven je, toda dejal sem, da je predstavnik arijskega plemena."

Poslušalci so se zamislili in potem je nekdo odgovoril: "Goering!"

Zopet je Fink odkimal: "Ne velja. Slaven je, arijec je tudi. Toda jaz sem dejal, da je izredno inteligenten." — Ko nekaj časa ni bilo odgovora, je nadaljeval: "Zdi se, da moram sam povedati, kdo je mož, katerega ne uganete. Mislim sem na Goetheja."

Kakor omenjeno, je Fink sedaj v koncentracijskem taboru.

ZADNJE ČASE se je precej pisalo o popravljanju kratkovidnosti in dalekovidnosti brez očal. Baje se to doseže z nekakšnimi očesnimi vajami. To je humbug in kdor to priporoča, bi le rad izmamil denarja iz lahkovernih ljudi. Če potrebujete očala, jih potrebujete in nič vam jih ne more nadomestiti.

Nekaj o železnicah

DA NI NA SVETU nobenega napredka brez boja in da mora vsaka nova ideja premagati neštete zapreke, preden se more uveljaviti, kaže prav zgovorno zgodovina železnic. Današnji nam nobena hitrost ni dovolj brza; človek, kateremu se, če prav preudari, nikamor ne mudi, goni svoj avto po sedemdeset milj na uro, pa mu še ni dovolj, dokler ne trešči v kakšno drevo.

Od letal pričakujemo, da nas bodo prevrgli v Evropo tako, da bomo v Parizu lahko kosili, če smo zajtrkovali v Chicagi in nestrpneži vprašujejo, kaj je vendar z raketami, ki naj bi opravile pot iz San Francisca v Moskvo v treh urah. Včasih so bile veliko bolj skromne misli pregrešne in kdor jih je izražal, je bil zasmejan, če se mu ni zgodilo kaj mnogo hujšega.

Anglija je domovina železnic. Tam je Stephenson iznašel prvo lokomotivo. Če človek preudari, kako zamudno je bilo pred tem vsako potovanje in s kakšnimi neprijetnostmi je bilo spojeno, bi mislil, da ga je ves svet navdušeno pozdravil in čestital njemu in sebi. Kaj še! Najprej so se mu rogali. Sopara naj bi opravljala delo konj! Ampak posmehovanje ni bilo najhujše. Parlament je vzel stvar na dnevni red, ne da bi izumitelju pomagal, ampak da bi mu onemogočil, ali pa vsaj oteževal rabo svojega izuma. Gospodje zakonodajci so sklenili postaviti, s katero so mu prepovedali, da bi položil koloteč, po katerem naj bi stroj drdral. Vojvoda Bridgewaterški mu je zagrozil, da ustrelji vsakega njegovega geometra, če ga le opazi. Vplivni trimesečnik "The Review" je pisal: "Kaj bi moglo biti bolj neznansko absurdnega in smešnega kot napoved lokomotive, ki naj bi vozila dvakrat tako hitro kot poštni voz? Upamo, da bo parlament, če sploh dovoli kakšno železnico, omejil hitrost vožnje na ne več kot osem do devet milj na uro." Najuglednejši angleški inženir tedanjega časa, Giles, je dejal Stephensonu: "Noben inženir, ki je pri zdravi pameti, ne bi poizkusil take reči."

V znanstvenih krožkih so dejali, da je izumitelj lokomotive blazen in da bi njegov stroj, če bi res tekkel, znižal vrednost zemlje za dvajset tisoč angleških funtov. Ministri, vele-

posestniki in razni izobraženci so ščuvali množice, da naj protestirajo proti vsaki železnici. Naštevali so vsakovrstne razloge, nekatere tako smešne, da se je čuditi, kako so jih pametni ljudje sploh mogli izmisliti. Rekli so, na primer, da bo zrak zastrupljen in da se bodo vsi ptiči zadušili, da ne bo več mogoče rediti fazanov in lisic, da bodo konji poginili, da ne bo več trga za seno in oves, da bodo gostilne uničene. Najmodrejšo je pa menda zinil Sir Asley Cooper, ki je posvaril parlament, da "če se bo dovolilo, da se uresniči taka reč, bo to konec plemstva." Seveda, kaj bi bila Anglija brez lordov? Kako bi bilo Angležem, če bi bil Sir Cooper imel prav, pa sedaj ne bi imeli Chamberlaina?

Stephensona so imenovali neizkušenega, nešolanega in nebrzdanega genija, ki bi s svojim izumom napravil neznansko škodo, ko bi njegova lokomotiva bruhala ogenj in dim. Hišni posestniki so verjeli, da jim bodo hiše zgorele. V javnosti so primerjali njegov način potovanja z bajeslovnim raketnim potovanjem. Tudi poglavarji armade so izrazili svoje sovraštvo do "peklenskih" železnic.

Kar se je godilo v Angliji, se je potem ponovilo v drugih deželah. V Nemčiji so našli nove argumente proti železnicam, na primer, da se bodo vsi potniki zadušili, če pojde vlak skozi tunel. V Ameriki pa tudi ni bilo nič bolje, dasi je bila železnica že preizkušena, ko je prišla sem. Protesti so prihajali iz kongresa, iz državnih zbornic in občinskih hiš, deset milj na uro so imenovali nezaslišano in skrajno nevarno hitrost in ko so napovedali debato, na kateri naj bi govorili zagovorniki in nasprotniki železnice, so ravnatelj šole, v kateri naj bi se debata vršila, odločno protestirali proti rabi šole za govornika, ki bi zagovarjal tako splošno škodljivo stvar. Skoraj kakor če bi danes komunist ali socialista hotel govoriti v šolski dvorani . . . !

Tempora mutantur et nos mutamur in illis—časi se izpreminjajo in mi se izpreminjamo z njimi . . . Ampak kakor nekdanja železnica, tako se je treba tudi danes neprenehoma boriti zoper predsodke in nazadnjaštvo na vsakem polju.

Oproščen

Poslovenil Milan Medvešek

MARCEL NI VEDEL, da imajo strmeče in vprašujoče oči tako silno moč. Prišel je domov iz zapora, ali namesto, da bi se veselil svobode, je kakor mrzličen trepetal pred pogledi svojih staršev in služabnikov.

Nekaj časa je sedel pri mizi in čakal na večerjo, toda očetove napol priprte oči so ga dvignile s stola.

"Kam greš?" ga je vprašal oče.

"Na vrt," je nemirno odgovoril sin.

"Marcell, lepo te prosim . . ." je pričela njegova mati, ki ga je še vedno ljubila kljub strašnim dogodkom, ki so se izvršili v zadnjih mesecih.

"Naj gre!" jo je ostro zavrnil mož, ki je zopet videl v svojem sinu le morilca, zločinca.

Pred obsodbo se je boril za njegovo svobodo kakor lev in trošil denar za slavne odvetnike, sedaj pa, ko je sin ušel giljotini in ječi, ga je jel obsojati. Ni mogel drugače. Sin je bil zanj človek, ki je brutalno umoril svojo mlado ženo, ker se mu je izneverila.

"Pusti ga, naj gre in se spravi s svojo preteklostjo!" je trdo dejal svoji ženi.

Marcell je odhitel skozi vrata na vrt in nato dalje v temno noč.

Nekje je vztrajno lajal pes, Marcell pa je zavil po poti, ki je vodila od hrupa, katerega ga je bilo strah. Steza na njegovi desni je držala k vodi, iz katere so se svetlikale bele cvetlice. Ne da bi se zavedal, je prišel na prostor, kjer je prvič povedal Margueriti, da jo ljubi. Takrat je bila še nedolžna deklica in ni niti oddaleč slutila, da se bo nekoč vdala poljubom drugega moškega in nezvestobo poplačala s svojim življenjem.

Duševno zmedenemu in trepetajočemu kakor bilka na vodi se je Marcellu zazdelo, da vidi pred seboj Marguerito. Ustrašil se je njene slike in zbežal po mostu na drugo stran, se naslonil na ograjo in se prepričal, da je bil le privid, ki se je porodil iz umske blodnje. Ta ugotovitev ga je olajšala in globoko je vzdihnil: "Svoboden!"

Da, sedaj je svoboden, prost, doma in ne v temni ječi. Rešen je žene in giljotine. Oblast,

sodnik in porotniki so potrdili njegovo svobodo; dokazal jim je, da je bila njegova žena vlačuga ter mu povzročala neznosne muke. Pri obravnavi so čitali njena ljubavna pisma, katera so pričala o njeni nezvestobi, njemu pa so prinesla pomilovanje in sočutje vsega mesta.

Ko jo je ustrelil, ni čutil zadovoljivega maščevanja le nad njo, ampak tudi nad usodo, ki ga je ustvarila tako slabotnega, boječega in ženskam nezaželenega. V njem je izbruhnila blazna želja po ubijanju in če bi bil imel še kaj nabojev v samokresu, bi jih bil izstrelil v njeno mrtvo telo. Pobil bi tudi orožnike, ki so ga prišli iskrat; ubil bi vsakega, ki bi mu prišel na pot; rad bi videl padati mrtva telesa okrog sebe, da bi svet videl in občutil njegovo silno moč.

Njegovo trpljenje v zakonu se je pričelo zgodaj—že na ženitovanjskem potovanju. Ko pa sta se nastanila v svoji hiši v mestu, se je še povečalo. In v tem razmerju mu je nekega dne odkrila, da bo on, nezadovoljiv ljubimec, oče otroku, ki je bil spočet v hladnih objemih. Res da je bila nekaj časa potrpežljiva z njim in vljudno prenašala njego pasje pokorno obnašanje, toda ljubila ga ni. Spočetka si je razkrivala svoji prsi v njegovi navzočnosti in si jih grela na gorkih jutranjih sončnih žarkih, ki so prodirali skozi okno na posteljo, pozneje pa jih je jela skrivati pred njim in kmalu nato si je poiskala drugega ljubimca, z možem pa je pretrgala vse intimne zakonske vezi.

Marcellu ni skrivala razmerja z drugim, ampak mu je z mrzlo krutostjo povedala, da je še vedno poštena žena, kajti tistemu, ki ga ljubi, je zvesta, kar je dovolj močan vzrok, da ji odpusti.

In baš to njeno stališče je povzročalo prepir, ki se je čestokrat pričel v zgodnjih urah in se končal pozno po noči.

"Ljubimcu si zvesta, svojemu zakonskemu možu nezvesta!" je kričal kar vpričo otroka in tako še poslabšal položaj, ona pa mu je hladno odgovarjala: "Tudi tebi bi bila zvesta, ako bi bil resničen mož in ne slabič!"

Margueritine besede so mu rezale srce, kajti ni hujše bolečine kakor tiste, ki jih občuti

človek, kadar začno nanj kazati kot na slabiča in ga razgaliti v vsej njegovi nemoči in vrednosti.

Potem je sledila neizogibna ločitev. Sodnica je odločila, da imata enake pravice do otroka, toda to ni bilo zadoščenje za Marcella, kajti v obraz se mu je režala grenka resnica: Marguerita je srečna v naročju drugega moža.

Nekaj mesecev po ločitvi je prišlo do krvave tragedije. Marcell je šel na njeno stanovanje obiskat svojega otroka, ali še preden se je zavedel, je ležala pri njegovih nogah mrtva Marguerita. Ustrelil jo je.

Umoril je ni namenoma, temveč v hipni blaznosti, in le to mu je rešilo glavo.

V pozni noči, v senci dreves je Marcell razmišljal in povešal glavo. Sedaj je prost, svoboden... in vendar in vendar... nekaj mu je žgalo dušo. Nenadoma pa je zagledal pred seboj Marguerito in sebe; slika je bila iz onih dni pred poroko, ko sta vsa zaljubljena in srečna sedela pri potoku, prav na mestu, kamor ga je nocoj zanesla pot, in si šepetala sladke besede, polne mladostnega hrepenenja in ljubezni.

Ustrašil se je privida in zbežal v bližnji gozd, a bilo je vse zaman. Prikazala se mu je sodna dvorana, kjer je videl poleg sodnika, porotnikov in sebe tudi Marguerito, kakor da bi vstala od mrtvih.

Zdrznil se je in zazrl v vizijo. Sodna dvorana je izginila, pred njim pa je stala samo Marguerita in spregovorila:

"Da, jaz sem, Marguerita, tvoja umorjena žena, katero si pred vsem svetom onečastil in oblatil, le da bi si rešil svoj dragoceni vrat."

"Poberi se od tod!" se je izdrlo iz njega. "Ali nisem dovolj trpel zaradi tebe? Trpljenje, ki si mi ga povzročala, mi je porinilo samokres v roko. Umoril sem te zato..."

"Zato, ker sem te izzivala," ga je prikazen presekala, "toda, jaz te ne obsojam radi umora, ampak ker si me javno osramotil in oblatil! Povej, zakaj si to storil?" je zahtevala odgovora.

"Varala si me, moje časti ti ni bilo mar!" je razburjeno odgovoril.

"Moja ljubezen ni dopuščala, da se bi ozirala na tvojo čast. Strast me je zapeljala in bila sem v prav takem stanju kakor ti takrat, ko si sprožil kroglo v moje srce. Priznam, da sem grešila, toda grešila sem radi drugega moža,

postavila sem svoje življenje na kocko za moža, ki sem ga ljubila, medtem ko si ti mene onečastil le radi sebe. Vidiš," je ježno nadaljevala, "med mojim in tvojim grehom je velika razlika: Ti si grešil radi sebe, jaz radi drugega. Porotniki so ti odpustili, prav tako ti jaz odpuščam, ker si me umoril, obsojam pa tvoj strahopetni značaj in tvojo sebičnost. Ako bi bil mož, bi priprosto izpovedal pred sodniki, da si storil krvavo dejanje, ker si radi ljubosumnosti izgubil glavo, toda ti strahopetec si onečastil mene in otroka, da si ušel ječi in giljotini. Ti, ki si se sam postavil za sodnika, nimaš pravice prosti odpuščanja drugih! Tu je moj odgovor: Rajši sem senca kot sem, kakor pa da bi bila živo bitje kot si ti, kajti moja senca te bo neprenehoma zalezovala in te umorila radi tvojega strahopetnega značaja, kakor si ti mene umoril radi nezvestobe, in tako boš nekega dne visel na enem izmed teh dreves in šele tedaj bo zadoščeno pravici!"

"Usmiljenje, usmiljenje!" je Marcell zastokal v tiho noč, potem pa je vse utihnilo.

* * *

Starša nesrečnega morilca sta še vedno sedela v jedilnici in čakala nanj, ko pa se le ni vrnil, ju je pričelo skrbeti.

"Tako se bojim..." je presekala dolgi molk postarana Marcellova mati.

"Pojdiva pogledat, kje je," je dejal njen mož.

Dolgo časa sta ga iskala in končno sta ga našla—obešenega na bukovem drevesu, v roki pa je krčevito držal zavoj pisem, ki mu jih je pisala Marguerita v dneh njune prve ljubezni, ko sta bila še zaročena in sanjala o večni sreči.

ZDRAVILO ZOPER PIJANOST. Zdravniki dr. Walter Goldfarb, dr. Karl M. Bowman in dr. Samuel Parker so dognali, da je mogoče ozdraviti kritično pijanega človeka v dveh urah in ga v štirih urah osposobiti, da lahko sam hodi, če se mu vbrizga v žile sladkor z insulinom. (Insulin je znano zdravilo zoper sladkorno bolezen). Sam insulin ne pomaga v slučaju pijanosti, sam sladkor pa le v izjemnih slučajih, kadar je množina alkohola v krvi nad tristo miligramnih odstotkov. Ta način zdravljenja se rabi le v težkih slučajih, da se prepreči huda, dolgotrajna bolezen ali celo smrt.

Za gospodinje

Nekoliko besed o dieti.

Odkar so učenjaki razkrojili, pod drobnogledom pregledali, ogreli v največji vročini in ohladili v največjem mrazu vse, kar jim je prišlo pod roke, tudi vse, kar služi človeku za hrano, je tudi kuhinja postala nekakšen znanstven laboratorij in kuharica je dobila naloge, ki jih deli s higienikom in zdravnikom. Že davno so nam povedali, da so v mesu, mleku, zelenjavah, sadju, siru i.t.d. proteini, ki so potrebni vsaki živi stanici, razne mineralije, ki jih potrebujejo kri in kosti, voda, katere je v telesu več kot vsega drugega, sedaj pa so nam začeli govoriti tudi o vitaminih, ki jih dele po abecedi — od a do z — in ki vplivajo na telo in njegove funkcije, vsak na svoj način in so tako važni, da je od njih v veliki meri odvisno naše zdravje.

To ni popolnoma novo; ribje olje so dajali otrokom in slabotnim osebam že davno, a sedaj vedo, da so razni vitamini v tem olju tisto, kar pomaga. Pomanjkanje vitaminov v telesu povzroča vsakovrstne bolezni otrok in odraslih in lekarne delajo s temi snovmi velike kupčije. Toda vitamini niso zdravila v tem smislu kakor razne drogerije, soli, alkalije i.t.d. Hrana so in zdravnik jih predpiše takrat, kadar jih ni prišlo z jedjo dovolj v telo. Če bi znali in mogli pripraviti vsako južno strogo po znanstvenih pravilih, ne bi bilo nikdar treba vitaminov iz lekarne.

Po tem se lahko spozna, da hrana ne služi le na polnjenju želodca, ampak ima veliko večje naloge.

Pred par desetletji so prišle kalorije do velike časti. V ameriških mestih so, na primer, neke restavracije na svojih jedilnih listih imele pri vsaki jedi zaznamovano, koliko kalorij obsega. Na ta način ste lahko izračunali, kakšno količino hranilnih snovi dobite v telo, če povzimate ta in ta jedila. Danes pa vemo, da to ne zadostuje; količina je eno, kakovost je pa drugo. Gotova množina kalorij je potrebna, da se človek naje. Če jih zavžije preveč, se preobije in prebavnim organom je naložena prevelika naloga; človek odebeli in nosi s sabo nepotrebno breme, ki ga ovira, ali pa tudi oboli vsled snovi, ki delajo napoto, pa jih telo ne more izločiti. Toda najpravišja količina ne bo dala pravega uspeha, če kvaliteta ni prava. Razne bolezni, ki so razširjene v nekaterih krajih, se morajo pripisati napačni hrani, ki je sicer dovolj "obilna," kateri pa primanjkuje tistih snovi, ki so potrebne krvi, kostem, koži, žlezam, živcem i.t.d.

V naših družabnih razmerah so v tem oziru seveda težave. Kdor se je kaj zanimal za to, so mu znani kraji, v katerih ne uživajo skoraj nič drugega kot koruzo, ali krompir, ali riž... Ne da jim nič drugega ne bi teknilo; privoščiti si ne morejo nič drugega in tako se morajo zadovoljiti s tem, kar imajo.

Toda ker se družabne razmere ne izpremenijo same od sebe in smo še precej daleč od sistema, v katerem bo vsak človek lahko živel po človeško in s svojim delom dosegel vse, kar zahteva njegova telesna in duševna blaginja in njegovo dostojanstvo, moramo gledati, kako si moremo v sedanjih razmerah urediti življenje tako, da ostanemo vsaj sposobni za delo napredka in nas hudič ne vzame, preden pride odrešitev.

Zato smo dejali, da ima kuharica večjo nalogo kot le napolniti želodce lačne družine. Vedeti mora predvsem, da se ta organ ne da prevariti. Kri čaka, da raznese hrano po vsem telesu in da vsakemu delu, kar mu gre; če pa je želodec dobil samo slamo, bo čutil, da je natlačen, kri pa ne bo ničesar izsesala iz njega in vsi organi ostanejo gladni.

Najbolj gotovo je, da bo telesnim potrebam zadoščeno, če je hrana raznovrstna in če pridejo na mizo jedila, o katerih je splošno znano, da obsegajo tiste snovi, ki jih telo zahteva. Včasih je zelo bujno cvetelo vegetarijanstvo, ki ima še sedaj mnogo pristašev; pravijo, da je uživanje mesa nepotrebno in barbarsko in da rastline popolnoma zadostujejo za prhrano. Na drugi strani plota stojijo tisti, ki prezirajo vsako rastlinsko hrano in trdijo, da človek lahko živi od samega mesa, ki je najboljši vir moči.

Prvi se lahko sklicujejo na vzhodne narode, zlasti na Indijce, pri katerih je uživanje mesa greh. Drugi nam lahko dajejo za zgled raziskovalce, ki so na visokem severu po cela leta živeli le od tega, kar so naložili.

Kljub temu je vendar resnično, da je mešana dieta najboljše za normalno človeško telo. Snovi iz rastlinskega sveta dopolnjujejo tiste iz živalskega; enih je več v zelenjavah in v sadju, drugih v mesu in uživanje mešane hrane izravnava to. Povrh tega pa služi to faktorju, katerega važnost se ne more preveč naglasiti; ene snovi, pa tudi če bi bila najdelikatnejša, se človek preobije in naveliča. Dober tek je prav tako važen kakor hrana sama in ta kaj lahko usahne, če ni na mizi nobene raznovrstnosti in izpremembe.

Tudi to ni nobena novost. Razne dišave in začimbe nimajo nobene hranilne vredosti, pa vendar so v vsaki dobri kuhinji dobro došle. Zlasti Francozi in Kitajci so mojstri v tem, ker vedo, da mora biti jed ne le zadostna, ampak tudi okusna, da res zaleže.

Pri tem nikakor ni treba, da bi šli v ponev le najdražji, "izbrani" kosi mesa in da bi bilo treba hoditi po špinačo in repo, po jabolka in jagode v prodajalne na Michigan Avenue ali okrog postaje Grand Central, kjer se oko napase krasno aranžiranih jedil, ampak mošnjiček plača petkrat ali tudi desetkrat več kot okrog vogala. Jetra, ledvice, vampi se smatrajo za malo vreden živček, a to je velika pomota. Kadar lev ubije svojo žrtev, si privoščijo najprej te kose in po rebrih in stegnu seže le tedaj, če je še preveč lačen. Notranji organi imajo veliko hranilno vrednost in jetra, na primer, predpisujejo v slučaju hude slabokrvnosti kot zdravilo. Razen tega se dajo pripraviti na mnogo različnih načinov.

Če govorimo o mesu in zelenjavah, pa ne smemo pozabiti na neka, kar je tako važno, da bi moralo v vsaki kuhinji, zlasti tam, kjer so otroci, stati skoraj na prvem mestu. To je mleko. V mleku so skoraj vse snovi, ki so telesu potrebne. Znano je, kako dolgo živi dojenček ob samem mleku. Bolniki, katerim je uživanje vsake druge hrane nemogoče, ohranijo moči, potrebne za okrevanje, z mlekom. Matere pred porodom in v času dojenja morajo imeti mleka, ker bi si sicer telo raznim organom potrebno apno jemalo iz kosti in zob. To seveda ne pomeni, da naj kar vsak dan popijemo nekoliko "kvortov" mleka, pa nam ne bo treba kuhati ne kosila, ne večerje, ampak velika važnost mleka je s tem dokazana. Mleko ni le pijača; skisano se lahko je z žlico, kava postane "bela," če se ji doda mleko; tortam se primešava mleko v nešteti slučajih; riž in kaša se lahko napravita "mlečna"; raznim omakam se dodaja smetana. Maslo in sir sta bila mleko, na žgancih so enkrat dobri ocvirki, drugič pa mleko. Brez števila so prilike, v katerih se mleko lahko rabi in v vsakem slučaju poveča vrednost jedi.

K vprašanju, kako se dijeta lahko naredi bolj raznovrstna, se pa še povrnemo.

INDIJANCI IN SIFILIDA. Splošno razširjeno je mnenje, da je prišla sifilida, ki je postala velikanski zdravstven problem, v Evropo iz Amerike. Baje so se je nalezli Columbovi mornarji na zapadno indijskih otokih, kjer so se po dolgem spolnem stradanju spetali z indijanskimi ženskami in odtod so zanesli to kugo v Španijo, odkoder se je razširila po vsej Evropi. Tej trditvi, ki je zašla v neštete knjige, nasprotuje znani dr. Hrdlička. On pravi, da je bila Amerika pred odkritjem izredno zdrava. Hrdlička je preiskal veliko število skeletov Indijancev iz časov, preden so belci prišli in je našel, da so s prav malenkostnimi izjemami bili prosti vsake bolezni. Sodeč po teh najdbah, je bila jetika neznana, prav tako ošpice in očesna bolezen, znana kot trahoma. Rak je bil redek. Ne enega slučaja pa niso našli, po katerem bi se dalo soditi, da je v tistih časih eksistirala sifilida v Ameriki.

MISEL. Veliki filozof Bertrand Russell pravi v svoji knjigi "Social Reconstruction": Ljudje se boje misli bolj kot vsega drugega na svetu — bolj kot poloma, celo bolj kot smrti. Misel je hujskaška in revolucionarna, razdirajoča in strašna: misel nima usmiljenja s predpraviciami, utrjenimi institucijami in udobnimi navadami: misel je anarhična in brezpostavna, ne zmeni se za avtoritete, ne briga se za preizkušeno modrost vekov. Misel zre v peklenške globočine in se ne ustraši. Človeka vidi, neznatno točko, obdano z brezdanjimi globočinami tišine; pa vendar se drži ponosna in neganjena kakor da je gospodar sveta. Misel je velika in urna in svobodna, luč sveta in največja človekova slava.

ONIM, KI ŽELIJO DATI "CANKARJEV GLASNIK" V VEZAVO!

Tekoča številka Cankarjevega glasnika vsebuje naslovni list in vsebino 2. letnika, ki obsega dvanajst zvezkov, od avgusta 1938 do julija 1939. Oni, ki želijo dati letnik v vezavo, naj torej tekoči zvezek vzamejo narazen in priložijo naslovni list in vsebino k zvezkom 2. letnika. Ako to storijo, bo knjigovez imel pred seboj letnik v kompletni obliki, in vi boste dobili iz njegovih rok v vseh oziarih dovršeno knjigo.

Uprava C. G.

NAJSTAREJŠA PŠENICA je sedaj menda v chikaškem prirodopisnem muzeju (Marshall Field Museum). Ekspedicija, katero skupno organizirala omenjeni muzej in oxfordsko vseučilišče za raziskovanje v Mezopotamiji, kjer se je odigral velik del stare zgodovine in kjer nekateri mislijo, da se je razvil moderni človek, je kopala blizu sedanjega mesta Jemdet Nasr. Dežela se — mimogrede omenjeno — od časa svetovne vojne imenuje Irak. V starih razvalinah so našli tudi zrna pšenice. Dasi je stara okrog 5,500 let, je dobro ohranjena.

AMERIŠKI ZLOČINCI. Džingosisti neprenehoma trdijo, da so zločinci v tej deželi večinoma priseljenci. Znanstveniki, ki so študirali to vprašanje, izdelali statistike in jih primerjali, pa prihajajo do drugačnih rezultatov. Dognali so na primer, da je povprečni morilec rojen v Ameriki, star 25 do 30 let, oženjen in oče enega ali dveh otrok in navadno je umor njegov prvi in edini zločin. Dasi so gangeška tolovajstva veliko bolj senzacionalna, so njihovi umori maloštevilni v primeri s celotnim številom.

NAŠIM NAROČNIKOM

Ali ste naročnino na Cankarjev glasnik že obnovili? Če ne, storite to takoj! S tem si boste zagotovili redno prejemanje revije, upravi Cankarjevega glasnika pa prihranili denar za opomine. Mi skušamo hraniti, kjer se le hraniti da. In z Vašim sodelovanjem — s tem, da sami obnovite naročnino, je Cankarjevemu glasniku veliko pomagano.

Ne odlašajte! Uprava potrebuje denar za plačevanje svojih obveznosti.

Vse tiste naročnike, ki ste že daleč zadaj z naročnino, prosimo, da ostanete pošteni in dolg poravnate.

Če se Vam Cankarjev glasnik dopade, se bo tudi Vašemu prijatelju in znancu. Nagovorite ga, naj se nanj naroči.

Za sodelovanje se Vam že naprej zahvaljujemo.

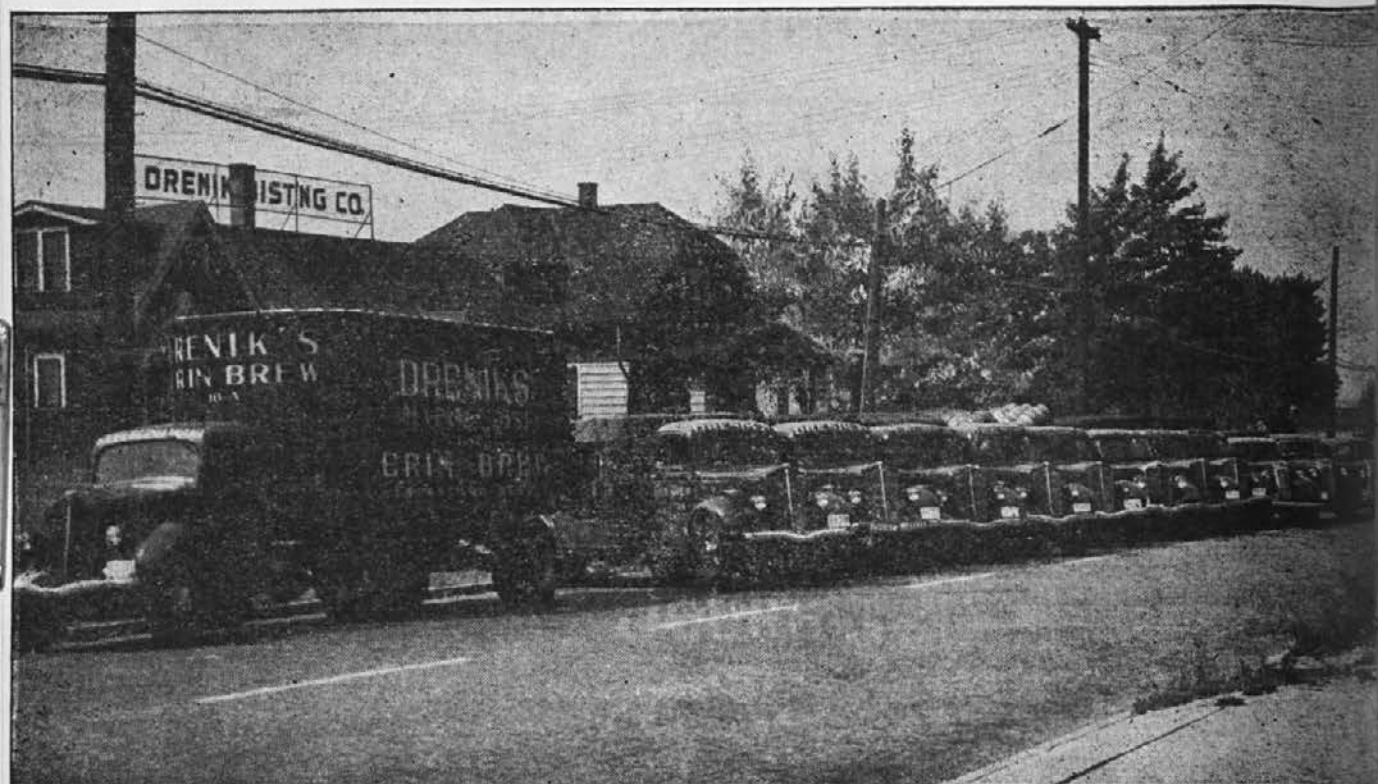
Upravništvo "Cankarjevega glasnika"

Čestitke

DR. L. J. PERME

15619 Waterloo Road

DRENK BEVERAGE DISTRIBUTING CO., INC., 22376 LAKELAND AVE., CLEVELAND

ERIN BREW and DUQUESNE BEER and ALE

KENMORE 2739

KENMORE

Organizacija PROGRESIVNIH SLOVENK AMERIKE

vabi v svoj krog vse zavedne žene in dekleta. Kjer še ni krožka stopite skupaj in ga organizirajte, kjer je že krožek, pristopite v njega.

Za vse potrebne informacije pišite na gl. tajnico:

16122 Huntmere Avenue

MARY DURN

Cleveland, Ohio

LOUIS MAJER

Trgovina finega obuvala za
vso družino.

Cene jako zmerne

LOUIS MAJER

6410 ST. CLAIR AVE.

Cleveland, Ohio

The Bliss Road Coal and Supply Co.

Slovensko podjetje

22290 ST. CLAIR AVENUE

Euclid, Ohio

Office KEnmore 0808

JOHN MIKUŠ

Izdellovalec harmonik

6607 EDNA AVE.

Fajdiga in Klančar

Vzorna pekarna

6413 ST. CLAIR AVENUE

V zalogi imamo vedno sveže
pecivo, kolače, torte, za dom,
za godove in svatbe.

Anton Jankovich

14306 SYLVIA AVENUE

Cleveland, Ohio

Zastopnik za "Prosveto" in
Cankarjev glasnik"

Frank Černe Jewelry Company

v Slov. Narodnem Domu

6401 ST. CLAIR AVENUE

Cleveland, Ohio